

HİZMETLER DİREKTİFİNİN İŞ KURMA VE HİZMET SUNUMU SERBESTİSİ İLE İLİŞKİSİ

Yrd. Doç. Dr. İlke GÖÇMEN*

ÖZET

Avrupa Birliği (“AB”), hizmetler iç pazarı yönünden, iş kurma ve hizmet sunumu serbestisini desteklemek üzere ve bunları dayanak alarak, bir Hizmetler Direktifi (“HD”) çıkarmıştır. HD, klasik iç pazar uyumlaştırma tasarruflarından oldukça farklı olduğundan; HD’nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisini tam olarak kavrayabilmek, karmaşık bir iştir; ama kaçınılmazdır. Zira bu ilişki, uygulanacak hukuki rejimdeki farklılıklar nedeniyle, mühim sonuçlar ihtiva etmektedir. İşte bu çalışma, HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi arasındaki ilişkiyi, bir yandan, hangisinin ne zaman uygulanabilir olduğu; diğer yandan birinin diğerine nispetle ne tür katma değerler içerdiği yönleriyle ortaya koymaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, herhangi bir somut olay yönünden, bu ilişkiye yönelik ne tür bir yaklaşım takip edilebileceği, tespit edilecekse de; bu ilişki, muhtemelen epey yargılama konusu yapılacak olup; ancak AB Adalet Divanının gelecekteki kararları ile bütünüyle aydınlatılabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hizmetler Direktifi, İş Kurma Serbestisi, Hizmet Sunumu Serbestisi, İç Pazar, Hizmetler.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı.

THE RELATIONSHIP OF THE SERVICES DIRECTIVE WITH THE FREEDOM OF ESTABLISHMENT AND TO PROVIDE SERVICES

ABSTRACT

As regards internal market for services, European Union (“EU”) adopted a Services Directive (“SD”) in order to promote the freedom of establishment and to provide services and relying on them. Since SD is quite different from ordinary internal market harmonization measures, to realize exactly the relationship between the SD and freedom of establishment and to provide services is complicated task; but it is inevitable; because this relationship involves significant consequences, since there are differences in the applicable legal regimes. This article tries to reveal the relationship between the SD and freedom of establishment and to provide services, on the one hand, as regards when is which one of them is applicable, on the other hand, as regards which one of them has added-value in relation to the other one. Consequently, there will be a suggestion on how to approach a concrete case at hand regarding this relation; nonetheless, this relationship will probably be a subject of lots of litigation and can only be completely illuminated with the future decisions of Court of Justice of the EU.

Keywords: Services Directive, Freedom of Establishment, Freedom to Provide Services, Internal Market, Services.

Giriş

Avrupa Birliği (“AB”), hâlâ, “iç pazar” merkezli olup,¹ iç pazara erişmek de, statik değil; dinamik bir hedef olarak gündemdeki yerini korumaktadır². İç pazara erişmek, ilk planda, kurucu antlaşmadaki serbestî

¹ İç pazar, “içinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı, iç sınırların olmadığı bir alanı kapsar”. AB’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (“ABİHA”) md. 26. Bu meyanda, “iç pazar” ile ilgili genel olarak bkz. İlke Göçmen, “İç Pazar”, Belgin Akçay & İlke Göçmen, eds, *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, 2d ed, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 327–348.

² Nitekim AB’nin hedefleri ile ilgili Lizbon Antlaşması (“LA”) ile değişik AB Antlaşması (“ABA”) md. 3(3)’e göre: “Birlik bir iç pazar kurar.”

hükümlerinin³ gerektirdiği ayrımcılık yasağı⁴ ile kısıtlama yasağından⁵ ve karşılıklı tanıma ilkesinden⁶ hareketle ticarete yönelik engelleri kaldırmak,

³ Malların serbest dolaşımı ile ilgili olarak bkz. Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (“AETA”) md. 9 vd. ve 34 vd.; Nice Antlaşması (“NA”) ile değişik Avrupa Topluluğu Antlaşması (“ATA”) md. 23 vd. ve 28 vd.; ABİHA md. 28 vd. ve 34 vd. Kişilerin serbest dolaşımı altındaki işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili olarak bkz. AETA md. 48 vd.; NA ile değişik ATA md. 39 vd.; ABİHA md. 45 vd.; iş kurma serbestisi ile ilgili olarak bkz. AETA md. 52 vd.; NA ile değişik ATA md. 43 vd.; ABİHA md. 49 vd. Hizmetlerin serbest dolaşımı ile ilgili olarak bkz. AETA md. 59 vd.; NA ile değişik ATA md. 49 vd.; ABİHA md. 56 vd. Sermayenin serbest dolaşımı ile ilgili olarak bkz. AETA md. 67 vd.; NA ile değişik ATA md. 56 vd.; ABİHA md. 63 vd.

⁴ Doğrudan ayrımcılık yönünden mallar ile ilgili olarak bkz. Case 59/82 (Court of Justice) *Schutzverband gegen Unwesen in der Wirtschaft v Weinvertriebs-GmbH* [1983] ECR 1217, paras 7–12.; işçiler ile ilgili olarak bkz. Case 44/72 (Court of Justice) *Pieter Marsman v M. Roskamp* [1972] ECR 1243, para 4.; iş kurma ile ilgili olarak bkz. Case C-451/03 (Court of Justice) *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti Srl v Giuseppe Calafiori* [2006] ECR I-2941, para 36.; hizmetler ile ilgili olarak bkz. Case C-288/89 (Court of Justice) *Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda and others v Commissariaat voor de Media* [1991] ECR I-4007, para 11.; sermaye ile ilgili olarak bkz. Case C-423/98 (Court of Justice) *Alfredo Albore* [2000] ECR I-5965, paras 16–17. Dolaylı ayrımcılık yönünden mallar ile ilgili olarak bkz. Case C-110/05 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2009] ECR I-519, paras 34, 37.; işçiler ile ilgili olarak bkz. Case C-237/94 (Court of Justice) *John O’Flynn v Adjudication Officer* [1996] ECR I-2617, para 20.; iş kurma ile ilgili olarak bkz. Case C-347/06 (Court of Justice) *ASM Brescia SpA v Comune di Rodengo Saiano* [2008] ECR I-5641, para 60.; hizmetler ile ilgili olarak bkz. Case C-507/03 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Ireland* [2007] ECR I-9777, para 30.; sermaye ile ilgili olarak bkz. Opinion of Advocate General in Case C-512/03 (Court of Justice) *J. E. J. Blanckaert v Inspecteur van de Belastingdienst / Particulieren / Ondernemingen buitenland te Heerlen* [2005] ECR I-7685, paras 64–71.

⁵ Kısıtlama yönünden mallar ile ilgili olarak bkz. *Commission of the European Communities v Italian Republic*, dn. 5, para 34.; işçiler ile ilgili olarak bkz. Case C-464/02 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark* [2005] ECR I-7929, para 45.; iş kurma ile ilgili olarak bkz. Case C-55/94 (Court of Justice) *Reinhard Gebhard v Consiglio dell’Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* [1995] ECR I-4165, para 37.; hizmetler ile ilgili olarak bkz. Case C-219/08 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium* [2009] ECR I-9213, para 13.; sermaye ile ilgili olarak bkz. Joined Cases C-463/04 and C-464/04 (Court of Justice) *Federconsumatori, Adiconsum, ADOC, Ercole Pietro Zucca (C-463/04) and Associazione Azionariato Diffuso dell’AEM SpA, Filippo Cuccia, Giacomo Fragapane, Pietro Angelo Puggioni, Annamaria Sanchirico, Sandro Sartorio (C-464/04) v Comune di Milano* [2007] ECR I-10419, para 19.

⁶ Karşılıklı tanıma ilkesi yönünden mallar ile ilgili olarak bkz. *Commission of the European Communities v Italian Republic*, dn. 5, para 34.; işçiler ve iş kurma ile ilgili

yani “negatif bütünleşme” ile gerçekleştirilebilir⁷. İç pazara erişmek, buna ek olarak da, birtakım ortak AB kuralları getirerek iç pazarı uyumlaştırmak,⁸ yani “pozitif bütünleşme” ile gerçekleştirilebilir. Bu iki bütünleşme türü, bir arada kullanımda olup; esasen birbirlerini tamamlamaktadır⁹.

AB, hizmetler için iç pazar söz konusu olduğunda, iş kurma ve hizmet sunumu serbestisini desteklemek üzere ve bunları dayanak alarak,¹⁰ 2006 yılında hem siyaseten hem de hukuken çokça tartışmalı bir Hizmetler Direktifi (“HD”) çıkarmıştır¹¹. Siyasi tartışmalar bir kenara bırakılacak olursa; HD, hukuki açıdan tartışmalıdır; çünkü klasik iç pazar uyumlaştırma tasarruflarından oldukça farklı olarak, ancak işbirliğinin, deregülasyonun (negatif bütünleşmenin) ve uyumlaştırmanın (pozitif bütünleşmenin) bir karışımı ile nitelendirilebilecek, emsalsiz bir AB tasarrufudur¹². Bu nedenle, genel olarak HD’yi iç pazar hukuku içerisinde konumlandırmak veya özel olarak HD’nin iş kurma ve hizmet sunma

olarak bkz. Case C-340/89 (Court of Justice) *Vlassopoulou v Ministerium fuer Justiz, Bundes- und Europaangelegenheiten Baden-Wuerttemberg* [1991] ECR I-2357, para 22.; hizmetler ile ilgili olarak bkz. Case 205/84 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany* [1986] ECR 3755, para 27.

⁷ Catherine Barnard, *The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms*, 4th ed, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 10.

⁸ İç pazardaki uyumlaştırma ile ilgili özel hükümler yönünden iş kurma serbestisi için bkz. AETA md. 57; NA ile değişik ATA md. 47; ABİHA md. 53. Hizmetlerin serbest dolaşımı için bkz. AETA md. 66; NA ile değişik ATA md. 55; ABİHA md. 62. İç pazardaki uyumlaştırma ile ilgili genel hükümler için bkz. AETA md. 100ve 235; Avrupa Tek Senedi ile değişik AETA md. 100, 100a ve 235; NA ile değişik ATA md. 94, 95 ve 308; ABİHA md. 115, 114 ve 352.

⁹ Bkz. P J G Kapteyn et al, *The Law of the European Union and the European Communities*, Kluwer Law International, Alphen Aan Den Rijn, 2008, s. 577.

¹⁰ NA ile değişik ATA md. 47 ve 55 (şimdiki ABİHA md. 53 ve 62).

¹¹ Directive 2006/123/EC of 12 December 2006 on services in the internal market [2006] OJ L 376/36.

¹² Bkz. Maria Wiberg, *The EU Services Directive: Law or Simply Policy?*, T.M.C. Asser Press, New York, 2014, s. 57. Söz gelimi, yine, *van de Gronden ve de Waele*’ye göre, HD’nin devrimsel tasarımı, özellikle kullanılan uyumlaştırma tekniği, pek çok dramatik sonuca vücut vermektedir. Johan van de Gronden & Henri de Waele, “All’s Well That Bends Well? The Constitutional Dimension to the Services Directive”, *European Constitutional Law Review*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2010, s. 398.

serbestisi ile ilişkisini tam olarak kavrayabilmek, karmaşık bir iştir. Bu yönden, bu ilişki, uygulanacak hukuki rejimdeki farklılıklar nedeniyle, yeni özgün yönler içerdiği kadar, mühim sonuçları da bünyesinde barındırmaktadır¹³.

İşte bu çalışma, HD'nin iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönden, bu çalışma, özellikle şu sorulara yanıt aramaktadır: Birincisi, HD, ne zaman uygulanabilir; iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi, ne zaman uygulanabilir? Böylelikle, HD'nin ve iş kurma ve hizmet sunumu serbestisinin uygulama alanları, birbirleri ile ilişkileri netleştirilerek, tespit edilmeye çalışılacaktır. İkincisi, HD, iş kurma ve hizmet sunumu serbestisine nazaran ne tür katma değerler getirmektedir ve iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi de, hâlihazırda, HD'ye oranla ne tür katma değerler içermektedir? Böylece, HD'nin ve iş kurma ve hizmet sunumu serbestisinin öngördüğü hukuki rejimler, birbirlerine nispetle karşılaştırılarak, bunlardan hangisinin hangi hususlar yönünden daha ileri birtakım sonuçlar gerektirdiği belirlenmeye çalışılacaktır.

Bu çalışma, yukarıdaki sorulara yanıt verebilmek adına, iki ana bölüm üzerinden kurgulanmıştır. İlk olarak, iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi ve HD, bu sırayla, genel çerçevesiyle incelenecektir. İkinci olarak, bu genel çerçeve arka planında, bu kez de, HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi arasındaki ilişki, HD'nin bölümleri takip edilerek adım adım netleştirilecektir. Bu bakımdan, bu ilişki, sırasıyla, HD'nin kapsamı, HD uyarınca hizmetlerin serbest dolaşımı, HD uyarınca hizmet sunanlar için iş kurma hakkı ve HD'nin kalan diğer bölümleri ile

¹³ Nitekim AB Adalet Divanı (“ABAD”) da, HD ile ilgili ilk kararlarında, bu tür mühim sonuçların varlığına yönelik bir işaret olarak okunabilecek biçimde, HD ile kurulan “denge”den bahsetmektedir. ABAD’a göre, “[AB] yasa koyucusu”, HD ile “bir yandan hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi ile hizmetlerin serbest dolaşımına yönelik engelleri ortadan kaldırma hedefiyle; diğer yandan belirli hassas faaliyetlerin spesifik karakteristiklerini koruma ihtiyacı arasındaki dengeye saygı gösterilmesini sağlamayı açıkça amaçlamıştır”. Case C-57/12 (Court of Justice) *Fédération des maisons de repos privées de Belgique (Femarbel) ASBL v Commission communautaire commune de Bruxelles-Capitale* [2013], para 39.

ilgili düzenlemelerden hareketle tek tek açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

I. Genel Çerçevesiyle İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestîsi ve Hizmetler Direktifi

İş kurma ve hizmet sunma serbestîsi ile HD, bu sırayla, genel çerçevesiyle ortaya konacaktır.

1. Genel Çerçevesiyle İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestîsi

İş kurma ve hizmet sunma serbestîsi, “iç pazar” alanının birer parçası olup;¹⁴ burada, sırasıyla, ne zaman uygulanabilecekleri ve neye, hangi koşullar altında yasak getirdikleri yönünden kısaca izah edilecektir.¹⁵

Hem iş kurma serbestîsi hem de hizmet sunma serbestîsi, yalnızca, bir durum kişi ve konu bakımından kapsamı içinde kalıyorsa, uygulanabilir. İş kurma serbestîsi, kişi bakımından kapsam yönünden, ya Birlik vatandaşı¹⁶ “serbest çalışan” kişilerce ya da kâr amacı güden AB tüzel kişilerin¹⁷ kullanılabilir. Bu meyanda, “serbest çalışan” tanımı,

¹⁴ ABİHA md. 26(2). Bkz. dn. 1.

¹⁵ Bu meyanda, genel olarak, ABAD’ın hizmetler alanındaki içtihat hukukuna yönelik çalışmalar silsilesi için bkz. Vassilis Hatzopoulos, “Recent Developments of the Case Law of the ECJ in the Field of Services”, *Common Market Law Review*, Cilt: 37, Sayı: 1, 2000, s. 43–82; Vasilis Hatzopoulos & Thien Uyen Do, “The Case Law of the ECJ concerning the Free Provision of Services: 2000-2005”, *Common Market Law Review*, Cilt: 43, Sayı: 4, 2006, s. 923–991; Vassilis Hatzopoulos, “The Court’s Approach to Services (2006-2012): From Case Law to Case Load?”, *Common Market Law Review*, Cilt: 50, Sayı: 2, 2013, s. 459–501; Stefan Enchelmaier, “Always at Your Service (Within Limits): The ECJ’s Case Law on Article 56 TFEU (2006–11)”, *European Law Review*, Cilt: 36, Sayı: 5, 2011, s. 615–650.

¹⁶ Kurucu antlaşmaya göre “... Bir üye devletin uyruğu olan herkes Birlik vatandaşıdır. ...” ABİHA md. 20(1).

¹⁷ Kurucu antlaşmaya göre “Bir üye devlet mevzuatına göre kurulmuş ve sicilde kayıtlı merkezi, idare merkezi veya başlıca iş yeri Birlik içinde bulunan şirketler, ... üye devlet uyruğu gerçek kişilerle aynı muameleye tabi olur. Şirketler; kâr amacı gütmeyenler hariç, kooperatifler de dâhil olmak üzere, medeni hukuk veya ticaret hukukuna göre kurulmuş şirketler ile kamu hukuku veya özel hukuk hükümlerine tabi diğer tüzel kişileri ifade eder”. ABİHA md. 54.

biçimsel ve ekonomik olmak üzere iki yön içerir. Biçimsel yönden, bir kişi; ilgili etkinliğin, çalışma ve ücret koşullarının seçimi yönünden her türlü itaat ilişkisinin dışında, kendi sorumluluğu altında ve kendisine doğrudan ve tam olarak ödenen ücret karşılığında hizmet sunuyorsa “serbest çalışan” sayılır¹⁸. Ekonomik yönden, serbest çalışan kişinin uğraştığı iş, “etkili ve hakiki olmalı ve tamamen marjinal ve tali olarak addedilmemelidir”¹⁹. Hizmet sunma serbestisi, kişi bakımından kapsam yönünden, ya Birlik vatandaşı²⁰ “hizmet sunan” veya “hizmet alan” kişice ya kâr amacı güden AB tüzel kişilerince²¹ ya da hizmet sunucusu gerçek veya tüzel kişinin “iş gücü” tarafından kullanılabilir. Bu meyanda, “hizmet sunan” tanımı, yukarıdaki “serbest çalışan” tanımı ile aynı olsa da; aşağıda görüleceği üzere, “hizmet sunan” kişi, “geçicilik temelinde”; “serbest çalışan” kişi ise, “istikrarlılık ve devamlılık temelinde” bir başka üye devlette bulunur. Bundan başka, “hizmet alan”, söz gelimi turistler, tıbbi tedavi görenler ve eğitim ya da iş (ticaret) amacıyla seyahat eden kişiler gibi, hizmet alacak olan kişileri ifade eder²². Hizmet sunucusunun “iş gücü” de, vatandaşlığına bakılmaksızın, hizmet sunma serbestisinden faydalanabilir²³.

Bir serbestinin konu bakımından kapsamı, bir serbesti ile bağlantılı “spesifik etkinlik” ile “sınır aşırı unsur”un varlığını gerektirir. İş kurma serbestisi, “serbest çalışmaya başlamak veya serbest çalışmayı sürdürmek”; hizmet sunma serbestisi ise, “bir ücret karşılığı serbest çalışan bir kişi tarafından hizmet sunumu ya da hizmet alımı” spesifik

¹⁸ Case C-268/99 (Court of Justice) *Aldona Malgorzata Jany and Others v Staatssecretaris van Justitie* [2011] ECR I-8615, para 71.

¹⁹ *Ibid*, para 33.

²⁰ ABİHA md. 20(1). Bkz. dn. 16.

²¹ ABİHA md. 54. Bkz. dn. 17.

²² Joined cases 286/82 and 26/83 (Court of Justice) *Graziana Luisi and Giuseppe Carbone v Ministero del Tesoro* [1984] ECR 377, para 16.

²³ Case C-113/89. (Court of Justice) *Rush Portuguesa Ld^a v Office national d’immigration* [1990] ECR I-1417, para 16; Case C-445/03 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Grand Duchy of Luxemburg* [2004] ECR I-10191, para 24. Bundan başka, bu konuyla ilgili olarak görevli işçilere dair 96/71 sayılı Direktif çıkarılmıştır.

etkinliğini korumaktadır²⁴. İş kurma serbestisi ile hizmet sunma serbestisi, “birbirini dışlar” niteliktedir²⁵. Başka bir ifadeyle, bir durum, ya iş kurma serbestisinin ya da hizmet sunma serbestisinin kapsamı içinde kalabilir; ancak aynı anda her iki serbestinin de kapsamı içinde kalamaz. Bu yüzden, iş kurma serbestisi, “istikrarlılık ve devamlılık temelinde” bir başka üye devletin ekonomisine katılım ile ilgili iken;²⁶ hizmet sunma serbestisi, “geçicilik temelinde” bir başka üye devlete gitmek ile ilgilidir²⁷. Bir etkinliğin geçici olup olmadığı ise, hizmet sunumunun “müddeti, düzenliliği, dönemselliği veya devamlılığı ışığında” belirlenir.²⁸ Bundan başka, gerek iş kurma serbestisi gerek hizmet sunma serbestisi, ancak bir olay “sınır aşırı unsur” barındırıyorsa uygulanabilir;²⁹ başka bir deyişle, bir durum, bir üye devlet yönünden tamamen iç ilişki olarak addediliyorsa, bu serbestiler, böyle bir duruma uygulanamaz.

Hem iş kurma serbestisi hem de hizmet sunma serbestisi, bir durum kişi ve konu bakımından kapsamı içinde kaldığında, vatandaşlık / merkez (yerleşim) temelinde doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcı veya serbestiyi kısıtlayıcı ulusal önlemleri, kural olarak, yasaklar. İlk olarak, hem iş kurma serbestisi hem de hizmet sunma serbestisi gereği gerçek kişiler yönünden vatandaşlık ve tüzel kişiler yönünden merkez³⁰ temelinde doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcı ulusal önlemler, kural olarak, yasaktır. Ayrıca, hizmet sunma serbestisi gereği yerleşim temelinde

²⁴ Hans D Jarass, “A Unified Approach to the Fundamental Freedoms”, Mads Andenas & Wulf-Henning Roth, eds, *Services and Free Movement in EU Law*, Oxford University Press, United States of America, 2004, s. 142.

²⁵ *Gebhard*, dn. 6, para 20.

²⁶ *Ibid*, para 25.

²⁷ *Ibid*, paras 25, 26.

²⁸ *Ibid*, para 27.

²⁹ İş kurma serbestisi yönünden bkz. Joined Cases C-54/88, C-91/88 and C-14/89 (Court of Justice) *Criminal proceedings against Eleonora Nino and others* [1990] ECR I-3537, para 11. Hizmet sunma serbestisi yönünden bkz. Case C-97/98 (Court of Justice) *Peter Jägerskiöld v Torolf Gustafsson* [1999] ECR I-7319, para 44. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Hatzopoulos, dn. 16, s. 58–62; Hatzopoulos & Do, dn. 16, s. 943–946; Hatzopoulos, dn. 16, s. 469–474; Enchelmaier, dn. 16, s. 617–618.

³⁰ Merkez ile sicilde kayıtlı merkezi, idare merkezi veya başlıca iş yeri kast edilmektedir. Case C-231/05 (Court of Justice) *Oy AA* [2007] ECR I-6373, para 30.

doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcı ulusal önlemler de, kural olarak, yasaktır³¹. Bu meyanda, “doğrudan ayrımcılık”, belirli bir kritere (örneğin vatandaşlığa / merkeze ya da yerleşime) dayalı olan eşitsiz muameleyi ifade eder. “Dolaylı ayrımcılık” ise, belirlenen kritere (örneğin vatandaşlığa) dayalı olmamakla birlikte; aranan bir başka kriter (örneğin ikametgah) fiilen belirlenen kriter gibi sonuç doğuruyorsa ortaya çıkar. Örneğin, gerçek kişiler yönünden ulusal hüküm, esas olarak, diğer üye devlet vatandaşlarının zararına işlemeye elverişliyse, vatandaşlık temelinde dolaylı ayrımcılık oluşturur iken;³² tüzel kişiler yönünden ulusal hüküm, esas olarak, diğer üye devlette bulunan teşebbüsün zararına işliyorsa; merkez temelinde dolaylı ayrımcılık oluşturur³³. İkinci olarak, hem iş kurma serbestisi hem de hizmet sunma serbestisi gereği pazara erişimi önleyen veya güçleştiren (serbestiyi kısıtlayıcı) ulusal önlemler, kural olarak, yasaktır. Bu yönden, “temel serbestilerin kullanımını güçleştirmeye veya daha az çekici hale getirmeye elverişli ulusal önlemler”, “kısıtlama” kabul edilir³⁴.

Vatandaşlık temelinde doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcı veya serbestiyi kısıtlayıcı ulusal önlemler, kural olarak yasak olsa da; belirli meşru sebepler ve orantılılık ilkesine uygun olmak kaydıyla haklı gösterilebilir. İlk olarak, doğrudan ayrımcı ulusal önlemler, yalnızca kurucu antlaşmadaki istisnalar ile dolaylı ayrımcı veya serbestiyi kısıtlayıcı ulusal önlemler ise, buna ek olarak kamu yararına ilişkin ağır basan sebepler (“KYİAS”) ile haklı gösterilebilir. İş kurma serbestisi ve hizmet sunma serbestisi açısından kurucu antlaşmadaki istisnalar, kamu

³¹ *Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda and others v Commissariaat voor de Media*, dn. 5, para 10.

³² İş kurma serbestisi yönünden bkz. Case C-346/04 (Court of Justice) *Robert Hans Conijn v Finanzamt Hamburg-Nord* [2006] ECR I-6137, para 25. Hizmet sunma serbestisi yönünden bkz. Case C-224/97 (Court of Justice) *Erich Ciola v Land Vorarlberg* [1999] ECR I-2517, para 14.

³³ Hem iş kurma serbestisi hem de hizmet sunma serbestisi yönünden bkz. *ASM*, dn. 5, para 60.

³⁴ *Gebhard*, dn. 6, para 37. Kısıtlama yasağı ile ilgili olarak hizmet sunumu serbestisi yönünden ayrıca bkz. *Enchelmaier*, dn. 16, s. 618–630.

düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı iken,³⁵ kamu yararına ilişkin ağır basan sebepler, örnek olarak, sınai ve ticari mülkiyetin korunması,³⁶ hizmet alıcısı olan tüketicinin korunması ve toplumda düzenin muhafaza edilmesi,³⁷ çevrenin korunması³⁸ ve yol güvenliği³⁹ olarak sayılabilir. İkinci olarak, orantılılık ilkesi gereği, ulusal önlem “güttüğü hedefe erişmeyi güvenceye almak için uygun olmalı” ve “ona erişmek için gerekli olanın ötesine geçmemelidir”⁴⁰. Bundan başka, iş kurma serbestisi ve hizmet sunma serbestisi, kamusal yetkinin arızı de olsa kullanılmasıyla ilgili faaliyetlere uygulanmaz⁴¹. Son olarak, bir alanı bütünüyle uyumlaştıran bir AB tasarrufu varsa; bu, ilgili bir ulusal önlemi haklı gösterme ihtimalini ortadan kaldırır⁴².

Gerek iş kurma serbestisi gerek hizmet sunma serbestisi, üye devletlerin yanı sıra belirli ölçüde devlet dışı kişilere karşı da ileri sürülebilir. Bu bakımdan, üye devletler, kendilerine atfedilebilir olan her türlü önlem üzerinden bu serbestilerin muhatabı olacaktır⁴³. Bundan başka, örneğin Bisikletçiler Birliği veya Barolar Birliği gibi,⁴⁴ bir alanı

³⁵ ABİHA md. 52 ve 62.

³⁶ Case C-255/97 (Court of Justice) *Pfeiffer Großhandel GmbH v Löwa Warenhandel GmbH* [1999] ECR I-2835, para 21.

³⁷ Case C-6/01 (Court of Justice) *Associação Nacional de Operadores de Máquinas Recreativas (Anomar) and Others v Estado português* [2003] ECR I-8621, para 73.

³⁸ Case C-384/08 (Court of Justice) *Attanasio Group Srl v Comune di Carbo gnano* [2010] ECR I-2055, para 50.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Gebhard*, dn. 6, para 37.

⁴¹ ABİHA md. 51 ve 62.

⁴² Örnek olarak bkz. Case C-3/99 (Court of Justice) *Cidrerie Ruwet SA v Cidre Stassen SA and HP Bulmer Ltd* [2000] ECR I-8749, para 47.

⁴³ İş kurma serbestisi yönünden bkz. Case 2/74 (Court of Justice) *Jean Reyners v Belgian State* [1974] ECR 631, para 32. Hizmet sunma serbestisi yönünden bkz. Case 33/74 (Court of Justice) *Johannes Henricus Maria van Binsbergen v Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid* [1974] ECR 1299, para 27.

⁴⁴ Sırasıyla bkz. Case 36/74 (Court of Justice) *B.N.O. Walrave and L.J.N. Koch v Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie and Federación Española Ciclismo* [1974] ECR 1405; Case C-309/99 (Court of Justice) *J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh and Price Waterhouse Belastingadviseurs BV v Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten* [2002] ECR I-1577.

toplu biçimde düzenlemeye yetkili kuruluşlar da, önlemleri nedeniyle bu serbestilerin muhatabı sayılır. Dahası, gerçek ve tüzel kişiler de, söz gelimi bir banka da,⁴⁵ salt ayrımcılık yasağı yönünden de olsa, önlemi nedeniyle bu serbestilerin muhatabı kabul edilmektedir. Öyleyse, başka bir açıdan bakılırsa; bu serbestiler açısından “ulusal önlem”, bir üye devlete atfedilebilir olan yasal düzenlemeler, idari düzenlemeler, bireysel kararlar ve *de facto* uygulamalar olabileceği gibi; söz gelimi, nitelik olarak kamuya ait olmayan ve fakat serbest çalışmayı ve hizmet sağlamayı toplu biçimde düzenlemek için tasarlanmış kurallar⁴⁶ ve hatta bir bankanın getirdiği bir koşul⁴⁷ şekline de bürünebilir.

Buraya kadar iş kurma ve hizmet sunma serbestisi, genel çerçevesiyle yer almıştır. Şimdi de, HD, genel çerçevesiyle betimlenecektir.

2. Genel Çerçevesiyle Hizmetler Direktifi

HD,⁴⁸ iş kurma ve hizmet sunma serbestisi hükümlerini dayanak alıp;⁴⁹ 12 Aralık 2006 yürürlük tarihli⁵⁰ ve 28 Aralık 2009 tarihi itibarıyla iç hukuka aktarılmış olmalıdır⁵¹. HD, burada, yalnızca hedefi,

⁴⁵ Case C-281/98 (Court of Justice) *Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA* [2000] ECR I-4139, paras 6, 7.

⁴⁶ *Wouters*, dn. 45, paras 120–122.

⁴⁷ *Angonese*, dn. 46, paras 6, 7.

⁴⁸ Aslında, “Hizmetler Direktifi” ismi, uygun değildir: HD, her ne kadar her biri için farklı düzenleyici rejim yaratıyorsa da; hem (kurucu Antlaşma anlamında) hizmetler hem de hizmet sunan firmaların (ve bireylerin) başka üye devletlerde iş kurmasına uygulanır. David Edward & Robert Lane, *Edward and Lane on European Union Law*, Student ed, Edward Elgar, Cheltenham, 2013, s. 579. Benzer bir görüş için bkz. Paul Craig & Grainne De Búrca, *EU Law: Text, Cases, and Materials*, 5th ed, Oxford University Press, Oxford, 2011, s. 813.

⁴⁹ NA ile değişik ATA md. 47 ve 55 (şimdiki ABİHA md. 53 ve 62).

⁵⁰ HD md. 46. HD’yi AB hukukunun gelişimi içerisinde konumlandırmaya çabalayan bir çalışma için bkz. Bruno de Witte, *Setting the Scene: How did Services get to Bolkestein and Why?* (2007), s. 1–12. HD ile birlikte hizmetler alanındaki diğer AB tasarrufları ile ilgili olarak bkz. Vassilis Hatzopoulos, *Regulating Services in the European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 222–287.

⁵¹ HD md. 44(1). Bkz. HD Dibace (75). Bkz. Joined cases C-357/10 to C-359/10 (Court of Justice) *Duomo Gpa Srl (C-357/10)*, *Gestione Servizi Pubblici Srl (C-358/10)* and *Irtel Srl (C-359/10) v Comune di Baranzate (C-357/10 and C-358/10)* and *Comune di*

ana hatları ve ana veçheleriyle kısaca belirtilecek,⁵² bir sonraki bölümde de, iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi ile arasındaki ilişkiyi netleştirebilmek adına, ana veçheleri üzerinden detaylandırılacaktır.

HD, hedefi yönüyle kısaca şöyle izah edilebilir. HD'nin hedefi, “üye devletlerarasında hizmet faaliyetlerinin gelişmesine yönelik engelleri ortadan kaldırmak”⁵³ ve böylelikle, hizmetler pazarını açmaktır⁵⁴. Zira “hizmetler, ekonomik büyümenin motorunu oluşturmakta ve pek çok üye devlette GSYİH'nin ve istihdamın %70'ini teşkil etmekte” iken,⁵⁵ “şu an için, iç pazar içindeki birtakım engeller, hizmet sunucularının, özellikle [KOBİ]'lerin, kendi faaliyetlerini ulusal sınırların ötesine genişletmelerini ve iç pazardan tam olarak yararlanmalarını engellemektedir”⁵⁶. Bu yönden, bu engeller, salt kurucu antlaşmadaki iş kurma ve hizmet sunma serbestisi hükmüne dayanarak (negatif bütünleşme yoluyla) ortadan kaldırılamamaktadır; çünkü bu, tipik olarak, “bu engellere vaka bazında eğilme” içerir ve dahası, “birçok engelin kaldırılması, idari işbirliğinin

Venegono Inferiore (C-359/10) [2012], paras 18–20. Dahası, HD'nin yerine getirilmesi ile ilgili olarak bkz. Alina Kaczorowska, *European Union Law*, 3d ed, Routledge, London, 2013, s. 722–723; Gareth Davies, “The Services Directive: Extending the Country of Origin Principle and Reforming Public Administration”, *European Law Review*, Cilt: 32, Sayı: 2, 2007, s. 245; Ulrich Stelkens, Wolfgang Weiß & Michael Mirschberger, eds, *The Implementation of the EU Services Directive - Transposition, Problems and Strategies*, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2012; European Commission, *Handbook on Implementation of the Services Directive* (2007).

⁵² HD ile ilgili genel çalışmalar için bkz. Catherine Barnard, “Unravelling the Services Directive”, *Common Market Law Review*, Cilt: 45, Sayı: 2, 2008, s. 323–394; Michele Chang, Dominik Hanf & Jacques Pelkmans, “The Services Directive: Trojan Horse or White Knight?”, *Journal of European Integration*, Cilt: 32, Sayı: 1, 2010, s. 97–114; Armin Hatje, “Services Directive - A Legal Analysis”, Fritz Breuss, Gerhard Fink & Stefan Griller, eds, *Services Liberalisation in the Internal Market*, Springer, Vienna, 2008, s. 1–20; Vasilis Hatzopoulos, “Assessing the Services Directive (2006/123/EC)”, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Cilt: 10, 2007, s. 215–261; Niklas Maydell, “The Services Directive and Existing Community Law”, Fritz Breuss, Gerhard Fink & Stefan Griller, eds, *Services Liberalisation in the Internal Market*, Springer, Vienna, 2008, s. 72–120.

⁵³ HD Dibace (1). Bkz. HD Dibace (116).

⁵⁴ Barnard, dn. 8, s. 414.

⁵⁵ HD Dibace (4).

⁵⁶ HD Dibace (2).

kurulması da dâhil, ulusal hukuk sistemlerinin önceden koordinasyonunu gerektirmektedir”⁵⁷. ABAD’a göre de, HD, “serbest ve rekabetçi bir iç pazarın tamamlanmasına katkı yapmak için, üye devletlerdeki sunucular için iş kurma serbestisi ve üye devletlerarasında hizmetlerin serbest dolaşımı üstündeki kısıtlamaları kaldırmayı amaçlar”⁵⁸.

HD, ana veçheleri ve ana hatlarıyla kısaca şöyle izah edilebilir. İlk olarak, HD’nin ana veçheleri, kapsamı (Bölüm I), hizmetlerin serbest dolaşımı (Bölüm IV), hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi (Bölüm III), idari basitleştirme (Bölüm II), idari işbirliği (Bölüm VI), hizmetlerin kalitesi (Bölüm V) ve yakınsama programı (Bölüm VII) olarak sayılabilir. İkinci olarak, HD, ana hatlarıyla, raporlar veya bildirimler talep etmek, karşılıklı değerlendirme süreci oluşturmak veya *inter alia* tek temas noktaları kurarak, idari basitleştirme ve işbirliği talep etmek gibi birtakım maddi ve usuli yenilikler aracılığıyla, bir yandan da ABAD’ın bu serbestiler ile ilgili içtihat hukukunu tedvin ederek,⁵⁹ iş kurma ve hizmet sunma serbestisi için negatif bütünleşmeyi ilerletmeye çalışmaktadır⁶⁰. Başka bir ifadeyle de, HD, işbirliğinin, deregülasyonun ve uyumlaştırmanın bir karışımı ile nitelenebilir olup; bu da, onu AB’nin bugüne kadar kabul ettiği en farklı ve emsalsiz yasama tasarrufu hâline getirmektedir⁶¹. Bu yönden, HD; AB hukukuna yeni bir uyumlaştırma

⁵⁷ HD Dibace (6).

⁵⁸ Case C-119/09 (Court of Justice) *Société fiduciaire nationale d’expertise comptable v Ministre du Budget, des Comptes publics et de la Fonction publique* [2011] ECR I-2551, para 26.

⁵⁹ HD’nin “tedvin edici” yönüyle ilgili olarak bkz. Barnard, dn. 8, s. 357; Chang, Hanf & Pelkmans, dn. 53, s. 108; Craig & De Búrca, dn. 49, s. 815; Alan Dashwood et al, *Wyatt and Dashwood’s European Union Law*, 6th ed, Hart Publishing, Oxford, 2011, s. 599, 624; Davies, dn. 52, s. 234; Edward & Lane, dn. 49, s. 580; Stephen Weatherill, *Promoting the Consumer Interest in an Integrated Services Market* (2007), s. 11. Ayrıca bkz. Case C-458/08 (Court of Justice) *European Commission v Portuguese Republic* [2010] ECR I-11599, para 88.

⁶⁰ Dashwood et al, dn. 60, s. 599.

⁶¹ Wiberg, dn. 13, s. 57.

yaklaşımı getirmiştir⁶². Sonuç olarak, HD'yi iç pazar hukuku içerisinde konumlandırmak, karmaşık bir iştir ve bu da, HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestfisi ile ilişkisinin önemli sonuçları ve yeni özgün yönleri olacağını göstermektedir.

İş kurma ve hizmet sunma serbestfisi ile HD, genel çerçevesiyle ortaya konduktan sonra; artık, HD ile bu serbestfisiler arasındaki ilişki, bu genel çerçeve üzerine inşa edilebilir.

II. Hizmetler Direktifi'nin İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestfisi ile İlişkisi

HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestfisi arasındaki ilişki, yöntem olarak, HD'nin bölümleri takip edilerek incelenecektir. Bu ilişki, sırasıyla, HD'nin kapsamı (Bölüm I), HD uyarınca hizmetlerin serbest dolaşımı (Bölüm IV), HD uyarınca hizmet sunanlar için iş kurma hakkı (Bölüm III) ve HD'nin kalan diğer bölümleri (Bölüm II, V, VI ve VII) üzerinden ele alınacaktır.

1. H hizmetler Direktifi'nin Kapsamı (Bölüm I) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestfisi ile Arasındaki İlişki

HD'nin kapsamı (Bölüm I), neyi kapsadığı, neyi kapsam dışı bıraktığı ve ne ile sınırlı tutulduğu üzerinden incelenirken, bu meyanda iş kurma ve hizmet sunma serbestfisi ile ilişkisi de ele alınacaktır.

HD, dışta bırakılan alan ve etkinlikler hariç, bir üye devlette yerleşik olan sunucular tarafından sağlanan bütün hizmetlere uygulanır⁶³. Başka bir ifadeyle, HD, açıkça dışta bırakılmadıkça, her türlü hizmet yönünden uygulanabilir⁶⁴. Hizmet, “[ABİHA md. 57]’de belirtildiği

⁶² van de Gronden & de Waele, dn. 13, s. 404; Kaczorowska, dn. 52, s. 723. *Kaczorowska*'ya göre, bu böyledir; çünkü üye devletler, mevcut idari prosedürlerini gözden geçirerek, HD'nin uygulanmasına yönelik proaktif bir yaklaşım takınmakla yükümlü tutulmuştur. *Ibid*, s. 723. Dahası, Craig ve De Búrca'ya göre HD, en iyi ihtimalle, derme çatmadır, karmaşıktır ve yüklü ve uzun yasama sürecine binaen hukuken tatmin etmeyen sonuçtadır. Craig & De Búrca, dn. 49, s. 816.

⁶³ HD md. 2.

⁶⁴ Damian Chalmers, Gareth Davies & Giorgio Monti, *European Union Law*, 2d ed, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 824; Dashwood et al, dn. 60, s. 600;

şekilde, normal olarak ücret karşılığında sunulan her türlü serbest çalışan ekonomik faaliyeti” olarak tanımlanmıştır⁶⁵. ABİHA md. 57 uyarınca da, hizmetler, özellikle sınai nitelikteki faaliyetleri, ticari nitelikteki faaliyetleri, zanaat faaliyetlerini ve serbest meslek faaliyetlerini içerir. HD’nin Dibacesine göre de hizmetler, işletme hizmetleri (örneğin yönetim danışmanlığı, test ve belgelendirme, ofis bakımı da dahil tesis yönetimi, reklamcılık, işe alım hizmetleri ve ticari acentelerin hizmetleri); hem işletmelere hem de tüketicilere sunulan hizmetler (örneğin hukuki veya mali danışma, emlakçılar gibi emlakçılık hizmetleri, mimarlık hizmetleri dahil olmak üzere inşaat, dağıtım işi, ticari fuarların organizasyonu, araba kiralama ve seyahat acenteleri) ve tüketici hizmetleri (örneğin turizm rehberleri de dahil turizm alanındaki hizmetler, tatil hizmetleri, spor merkezleri ve eğlence parkları) şeklinde olabilir⁶⁶.

HD, vergilendirme alanı⁶⁷ ile birlikte aşağıdaki faaliyetler yönünden ise uygulanmaz.⁶⁸

- a) Ekonomik nitelikli olmayan genel çıkar hizmetleri;⁶⁹
- b) 2006/48 sayılı Direktif Ek I’de listelenen hizmetler dahil olmak üzere, bankacılık, kredi, sigorta, reasürans, mesleki veya bireysel emeklilik, menkul kıymetler, yatırım fonları, ödemeler ve yatırım danışmanlığı gibi mali hizmetler;⁷⁰

Lorna Woods & Philippa Watson, *Steiner & Woods EU Law*, 12th ed, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 501.

⁶⁵ HD md. 4(1). Bkz. HD Dibace (34-36). Ayrıca bkz. Case C-351/12 (Court of Justice) *OSA - Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním o.s. v Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s.* [2014], paras 57–63.

⁶⁶ HD Dibace (33).

⁶⁷ Bkz. HD Dibace (29).

⁶⁸ HD md. 2(2 ve 3).

⁶⁹ Bkz. HD Dibace (17). *Kaczorowska*’ya göre genel çıkar hizmetlerinin herhangi bir tanımının yokluğu, üye devletlerin hangi hizmetlerin HD’nin kapsamından hariç tutulabileceğine karar vermekte belirli bir özgürlüğü olacağı anlamına gelir ve bu, pazarın bütünleşmesinden ziyade, parçalanması ile sonuçlanabilir. *Kaczorowska*, dn. 52, s. 718. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. *Hatzopoulos*, dn. 16, s. 484–489.

⁷⁰ Bkz. HD Dibace (18).

- c) 2002/19, 2002/20, 2002/21, 2002/22 ve 2002/58 sayılı Direktiflerin kapsadığı konular bakımından, elektronik haberleşme hizmetleri ve ağları ve bağlantılı tesisler ve hizmetler;⁷¹
- d) Liman hizmetleri de dâhil, [ABİHA'nın VI. Başlığı] kapsamında kalan taşımacılık alanındaki hizmetler;⁷²
- e) Geçici iş bulma kurumlarının hizmetleri;
- f) Sağlık tesisleri yoluyla sunulup sunulmadıklarına, ulusal düzeyde organize ve finanse edilme şekillerine veya kamu ya da özel olup olmadıklarına bakılmaksızın, sağlık hizmetleri;⁷³
- g) Üretim, dağıtım ve iletim biçimine bakılmaksızın sinematografik hizmetler de dâhil görsel-işitsel hizmetler ve radyo yayıncılığı;⁷⁴
- h) Çekilişler, gazinolardaki kumar ve bahis işlemleri de dâhil, şans oyunlarında parasal değeri olan bahse girmeyi içeren kumar faaliyetleri;⁷⁵
- i) [ABİHA md. 51'de] yer aldığı şekliyle, kamusal yetkinin kullanılmasıyla ilgili faaliyetler;⁷⁶
- j) Devlet, devletin görevlendirdiği sunucular veya devletin böyle kabul ettiği hayır kurumları tarafından sunulan sosyal konut,⁷⁷

⁷¹ Bkz. HD Dibase (19 ve 20).

⁷² Bkz. HD Dibase (21). Ayrıca bkz. Joined cases C-162/12 and C-163/12 (Court of Justice) *Airport Shuttle Express scarl and Giovanni Panarisi (C-162/12) and Società Cooperativa Autonoleggio Piccola arl and Gianpaolo Vivani (C-163/12) v Comune di Grottaferrata* [2014] ECLI:EU:C:2014:74, para 6.

⁷³ Bkz. HD Dibase (22 ve 23). Bkz. *Femarbel*, dn. 14, paras 33–41, 53. ve Case C-539/11 (Court of Justice) *Ottica New Line di Accardi Vincenzo v Comune di Campobello di Mazara* [2013], paras 17–22. Ayrıca bkz. *Woods & Watson*, dn. 65, s. 501.

⁷⁴ Bkz. HD Dibase (24).

⁷⁵ Bkz. HD Dibase (26).

⁷⁶ Bkz. HD Dibase (26).

⁷⁷ Bkz. Joined cases C-197/11 and C-203/11 (Court of Justice) *Eric Libert and Others v Gouvernement flamand (C-197/11) and All Projects & Developments NV and Others v Vlaamse Regering (C-203/11)* [2013], paras 103–107.

çocuk yardımı ve aileleri ve daimi veya geçici olarak yardıma muhtaç kişileri destekleme ile ilgili sosyal hizmetler;⁷⁸

k) Özel güvenlik hizmetleri;

l) Hükümetin resmi işlemiyle atanan noterlerin ve icra memurlarının sunduğu hizmetler.

HD, belirli konular bakımından “ile ilgilenmez”, “etkilemez” ve “ilgilendirmez” ile biten cümlelere yer vererek, kimi sınırlamalar içeriyor gözükmektedir⁷⁹. Örneğin, HD, “... genel ekonomik çıkar hizmetlerinin liberalleştirilmesi ... ile ilgilenmez”⁸⁰ veya HD, “üye devletlerin ceza hukuku kurallarını” ya da “iş hukukunu” “etkilemez”⁸¹ veya HD, “uluslararası özel hukuk kuralları ile ... ilgilenmez”.⁸² ABAD, henüz bu sınırlamalar ile ilgili herhangi bir karar vermemiş olduğundan; bu sınırlamalara nasıl yaklaşılacağı belirsizdir; başka bir ifadeyle bu sınırlamaların hukuki etkileri, henüz açık değildir⁸³. *Chalmers* ve diğerlerine göre, eğer bu hükümler bir anlam taşıyacaksa; o hâlde büyük olasılıkla HD’nin uygulanmasının söz gelişi iş hukuku veya temel haklar üstünde etkisi olacak olduğunda, bu, HD’yi ya bir kenara koymak ya da farklı bir biçimde yorumlamak için bir sebep oluşturacaktır⁸⁴.

HD’nin neyi kapsadığı, neyi kapsam dışı bıraktığı ve ne ile sınırlı tutulduğu ile ilgili yukarıdaki tespitler, HD’nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisine de ışık tutmaktadır. Birincisi, HD anlamında “hizmet” ile hizmet sunma serbestisi anlamında “hizmet” kavramları, aynı

⁷⁸ Bkz. HD Dibace (27 ve 28). Bkz. *Femarbel*, dn. 14, paras 33, 42–52, 53.

⁷⁹ HD md. 1(2, 3, 4, 5, 6, 7) ve 3(2). Bkz. HD Dibace (8-16).

⁸⁰ HD md. 1(2).

⁸¹ HD md. 1(5 ve 6). Bu meyanda, genel olarak, iş hukuku ile HD arasındaki ilişkiler ile ilgili olarak bkz. Monika Schlachter & Phillip Fischinger, *From Bolkenstein to the Services Directive - and Further* (2009), s. 1–49.

⁸² HD md. 3(2).

⁸³ Bu bakımdan, örneğin, HD md. 1(6 ve 7) ile ilgili olarak bkz. Catherine Barnard, *Employment Rights, Free Movement under the EC Treaty and the Services Directive* (2008), s. 22–24. Ayrıca bkz. Barnard, dn. 53, s. 344–347; Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 824; Chang, Hanf & Pelkmans, dn. 53, s. 107; Craig & De Búrca, dn. 49, s. 816; Davies, dn. 52, s. 233; Hatje, dn. 53, s. 6; Maydell, dn. 53, s. 83; 86–87.

⁸⁴ Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 824.

olacaktır; zira HD, “[ABIHA md. 57]’de belirtildiği şekilde” hizmet tanımı yapmaktadır⁸⁵. Öyleyse, “hizmet” kavramı yönünden, hizmet sunma serbestisi ile ilgili ABAD içtihat hukuku,⁸⁶ HD açısından da kullanılabilir⁸⁷. İkincisi, bir durum, “hizmet” tanımı içinde kalıyorsa; bu kez, HD’nin kapsam dışı bıraktıklarından birisi içinde kalıp kalmadığı incelenecek ve cevap evetse; HD, o durum yönünden uygulanabilir olacak; cevap hayırsa; HD, o durum yönünden uygulanabilir olmasa da; bu kez, duruma göre, iş kurma veya hizmet sunma serbestisi, o duruma uygulanabilecektir⁸⁸. HD’nin bir duruma uygulanıp uygulanmayacağı, o durumda varılacak sonucu esaslı bir biçimde değiştirebilir nitelikte olduğundan; HD’nin kapsadıkları ve kapsamadıkları ile ilgili çokça dava görmek, yüksek olasılıktadır⁸⁹. Üçüncüsü, HD’nin içerdiği sınırlamalar, henüz açıkça belirli bir hukuki etkiye işaret etmemekte olup; olur da, ABAD, bu sınırlamaları HD’nin kapsamının dışında olarak değerlendirirse; o zaman, bu sınırlamalar, yine, duruma göre, iş kurma veya hizmet sunma serbestisi altında ele alınabilir olabilecektir⁹⁰.

⁸⁵ HD md. 4(1). Bkz. HD Dibace (34-36). Ayrıca bkz. *OSA*, dn. 66, paras 57–63.

⁸⁶ Konuyla ilgili olarak bkz. Hatzopoulos & Do, dn. 16, s. 924–942.

⁸⁷ Benzer bir tespit için bkz. Hatje, dn. 53, s. 6. Bu meyanda, genel perspektiften, AB hukukunun herhangi bir hükmünün yorumu ile ilgili bir ABAD kararı için bkz. Case C-525/12 (Court of Justice) *European Commission v Federal Republic of Germany* [2014] ECLI:EU:C:2014:2202, para 43.

⁸⁸ Buna yönelik bir tespit için bkz. Barnard, dn. 53, s. 343–344.

⁸⁹ Benzer bir görüş için bkz. Wiberg, dn. 13, s. 213. Bundan başka, örneğin, *Weatherill*’e göre HD’nin dış sınırlarını açıklığa kavuşturmak için davalar açılacağı öngörülebilir ve sonuç, masraflı ve belirsiz olacaktır. *Weatherill*, dn. 60, s. 12.

⁹⁰ Buna yönelik bir tespit için bkz. Schlachter & Fischinger, dn. 82, s. 28.

Şekil 1: Hizmetler Direktifi'nin Kapsamı ile İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi Arasındaki İlişki

Buraya kadar, HD'nin kapsamı çerçevesinde HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisi ortaya konmuştur. Şimdi de, HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü, bu yönden ele alınacaktır.

2. Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmetlerin Serbest Dolaşımı (Bölüm IV) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki

HD uyarınca hizmetlerin serbest dolaşımı (Bölüm IV),⁹¹ genel olarak yer aldıktan sonra; hizmet sunucuları ve alıcıları yönünden ortaya konacak; bu meyanda iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisi de ele alınacaktır.

2.1. Genel Olarak

HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü, bir yandan hizmet sunma serbestisi ve ilgili derogasyonları; diğer yandan hizmet alıcılarının hakları ile ilgili olup; bu bölümün kişi ve konu bakımından kapsamı ile ilgili kimi tespitler yapılabilir. HD uyarınca hizmet sunucusu, "bir hizmet teklif eden veya sunan, bir üye devletin vatandaşı her gerçek kişiyi veya ... bir üye devlette yerleşik olan her tüzel kişiyi ifade eder"⁹². Hizmet

⁹¹ İş kurma ile hizmetler arasındaki ayırım için bkz. HD Dibace (77). Ayrıca bkz. Hatzopoulos, dn. 16, s. 45-47; Hatzopoulos & Do, dn. 16, s. 951-953.

⁹² HD md. 4(2). Örneğin, bir kişi, bir üye devletten diğerine giderek, avukatlık, muhasebecilik veya mimarlık gibi kimi profesyonel hizmetleri veyahut da su tesisatçılığı gibi çeşitli esnaflık hizmetlerini sunabilir. Bkz. Barnard, dn. 8, s. 366.

alıcısı ise, “mesleki veya mesleki olmayan amaçlarla bir hizmeti kullanan veya kullanmak isteyen, bir üye devletin vatandaşı olan veya [AB] tasarruflarının kendisine verdiği haklardan yararlanan her gerçek kişiyi veya ... bir üye devlette yerleşik olan her tüzel kişiyi ifade eder”⁹³. Bundan başka, HD’nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü, aşağıda görüleceği üzere HD’nin hizmet sunanlar için iş kurma hakkı bölümünden farklı olarak,⁹⁴ yalnızca sınır ötesi durumlar söz konusuysa uygulanabilir⁹⁵.

HD’nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki, kişi ve konu bakımından kapsamı yönüyle, üç farklı görünüm almaktadır. Birincisi, hizmet sunma serbestisi uyarınca yalnızca Birlik vatandaşı gerçek kişiler hizmet alıcısı olabilirken;⁹⁶ HD’ye göre, bunun yanı sıra “[AB] tasarruflarının kendisine verdiği haklardan yararlanan her gerçek kişi” de hizmet alıcısı sayılabilir. Öyleyse, HD, bu yönüyle hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değer” içermektedir. İkincisi, hizmet sunma serbestisi uyarınca Birlik vatandaşı hizmet sunanın veya kâr amacı güden AB tüzel kişisinin “iş gücü” de, vatandaşlığına bakılmaksızın, hizmet sunma serbestisinden faydalanabilir iken;⁹⁷ HD, bu kategorideki kişiler ile ilgili herhangi bir düzenleme getirmemektedir⁹⁸. Öyleyse, bu bakımdan da, hizmet sunma serbestisi, HD’ye nazaran “katma değer” içermektedir. Üçüncüsü, hem hizmet sunma serbestisi hem de HD’nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü, sadece sınır ötesi durumlar söz konusuysa uygulanabilir olup; bu

⁹³ HD md. 4(3). Örneğin, *Luisi and Carbone* kararında listelendiği gibi, “turistler, tıbbi tedavi görenler ve eğitim ya da iş amacıyla seyahat edenler” “hizmet alıcıları olarak nitelendirilmelidir”. *Luisi and Carbone*, dn. 23, para 16.

⁹⁴ Bkz. “Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmet Sunanlar için İş Kurma Hakkı (Bölüm III) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki”, s. 17.

⁹⁵ Dashwood et al, dn. 60, s. 602, 606; Davies, dn. 52, s. 241.

⁹⁶ Genel bir örnek için bkz. Case C-290/04 (Court of Justice) *FKP Scorpio Konzertproduktionen GmbH v Finanzamt Hamburg-Eimsbüttel* [2006] ECR I-9461, paras 67–68.

⁹⁷ Bkz dn. 23.

⁹⁸ HD Dibase 86 ve md. 3(1/a).

bakımdan herhangi bir “katma değer” de söz konusu değildir. Öyleyse, “sınır aşırı unsur” yönünden, hizmet sunma serbestisi ile ilgili ABAD içtihat hukuku, HD açısından da kullanılabilir gözükmektedir⁹⁹.

HD’nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü ile ilgili kişi ve konu bakımından kapsama ilişkin bu genel tespitler ışığında, sırada, hizmet sunanlar ile ilgili düzenlemeler incelenecektir.

2.2. Hizmet Sunanlar ile ilgili Düzenlemeler

Hizmet sunanlar ile ilgili düzenlemeler; özellikle şüpheli gereklilikler, her türlü diğer gereklilikler, açık derogasyonlar ve raporlamaya ilişkin olanlar şeklinde belirtilebilir.

Özellikle şüpheli gereklilikler,¹⁰⁰ tıpkı her türlü diğer gereklilikler gibi, ayrımcı olmayan; dört sebepten biri ile haklı gösterilebilir ve orantılı değilse¹⁰¹ veya açık derogasyonlara girmiyorsa,¹⁰² yasaktır. Özellikle şüpheli gereklilikler, şöyle sayılmıştır:

- a) Sunucunun ülkede bir iş yerine sahip olması yükümlülüğü;
- b) [HD’de] veya [AB] hukukunun diğer tasarruflarında öngörülen durumlar hariç, sunucunun ülkede bir sicile veya meslek kuruluşuna ya da birliğine kaydolma dâhil, yetkili makamlardan izin alması yükümlülüğü;
- c) Sunucunun söz konusu hizmetleri sunmak için ihtiyaç duyduğu, ofis veya oda da dâhil, ülkede belirli şekilde veya türde altyapı kurması yasağı;
- d) Serbest çalışan tarafından hizmetin sunumunu önleyen veya kısıtlayan, sunucu ile alıcı arasındaki spesifik sözleşmesel düzenlemelerin uygulanması;

⁹⁹ Bkz. dn. 29.

¹⁰⁰ “Gereklilik” ile ilgili olarak bkz. dn. 106. Bu terim için bkz. Barnard, dn. 8, s. 421. Bunlar, özellikle şüpheli gereklilik olarak nitelendirildiğine göre, uygulamada, devletler, bu gereklilikleri haklı göstermekte muhtemelen zorlanacaktır. *Ibid*, s. 422.

¹⁰¹ HD md. 16(2 ve 1 ve 3). Bkz. Dashwood et al, dn. 60, s. 606.

¹⁰² HD md. 17 ve 18.

- e) Sunucunun bir hizmet faaliyetinin icrasına özgü olan ve yetkili makamlar tarafından verilen bir kimlik belgesine sahip olması yükümlülüğü;
- f) İş sağlığı ve güvenliği için gerekli olanlar hariç, sunulan hizmetin ayrılmaz bir parçası olan ekipmanın ve malzemenin kullanılmasını etkileyen gereklilikler;¹⁰³
- g) 19. maddede belirtilen hizmet sunumu serbestisi üstündeki kısıtlamalar¹⁰⁴.

Her türlü diğer gereklilikler, özellikle şüpheli gerekliliklere ek olarak, ayrımcı olmayan; dört sebepten biri ile haklı gösterilebilir ve orantılı değilse veya açık derogasyonlara girmiyorsa; yasaktır¹⁰⁵. “Gereklilik”, “üye devletlerin kanun, düzenleme veya idari hükümlerinde öngörülen veya içtihat hukukunun, idari uygulamanın, meslek kuruluşlarının kurallarının veya meslek birlikleri ya da diğer meslek örgütlerinin hukuki özerklikleri çerçevesinde kabul ettikleri toplu kuralların sonucu olan her türlü yükümlülük, yasak, şart veya sınırlamayı” ifade etmekte olup; toplu sözleşmelerdeki kurallar, bundan hariç tutulmuştur¹⁰⁶. Bu, oldukça geniş bir tanımdır¹⁰⁷. Bir üye Devlet, ülkesindeki bir hizmet faaliyetine erişimi veya faaliyetin icrasını ancak aşağıdaki ilkelere riayet eden bir gerekliliğe tabi tutabilir:

- a) Ayrımcılık yapmama: Gereklilik, vatandaşlık bakımından veya tüzel kişiler açısından yerleşik oldukları üye devlet bakımından, doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcı olamaz;

¹⁰³ Bkz. HD Dibase (80 ve 81).

¹⁰⁴ HD md. 16(2/g) ile ilgili olup, HD'nin *ratione temporis* (zaman bakımından kapsam) yönünden uygulanabilir bulunmadığı bir uyuşmazlık için bkz. Case C-315/13 (Court of Justice) *Criminal proceedings against Edgard Jan De Clercq and Others* [2014] ECLI:EU:C:2014:2408, paras 49–50.

¹⁰⁵ HD md. 16(1 ve 3), 17 ve 18.

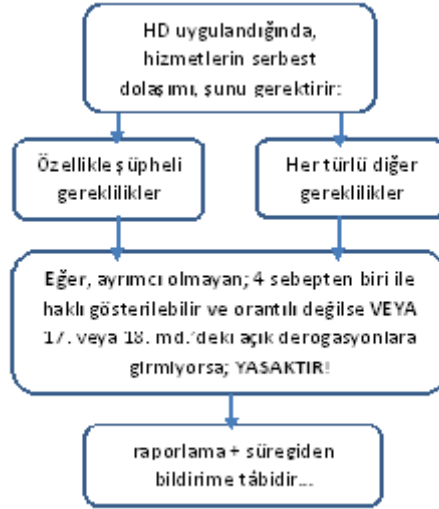
¹⁰⁶ HD md. 4(7). Bkz. HD Dibase (9). Ayrıca bkz. *Eric Libert and Others v Gouvernement flamand (C-197/11) and All Projects & Developments NV and Others v Vlaamse Regering (C-203/11)*, dn. 78, paras 103–107. Yine bkz. Barnard, dn. 53, s. 336–339.

¹⁰⁷ Bkz. Dashwood et al, dn. 60, s. 601.

- b) Gerekseim: Gereklilik, kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya çevrenin korunması sebepleri ile haklı gösterilmelidir;
- c) Orantılılık: Gereklilik, güdülen hedefe erişmek için uygun olmalıdır ve bu hedefe erişmek için gerekli olanın ötesine geçmemelidir.

Dahası, ilgili üye devlet, AB hukukuna uygun olarak,¹⁰⁸ istihdam koşullarına ilişkin kurallarını uygulamaktan alıkonmamıştır¹⁰⁹.

Şekil 2: Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmetlerin Serbest Dolaşımı¹¹⁰

Gereklilik tanımı çerçevesinde HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak, iki tespit yapılabilir. Birincisi, hizmet sunma serbestisi uyarınca tahdit oluşturabilecek “ulusal önlem”, HD'nin hizmetlerin

¹⁰⁸ Bu ifadenin nasıl yorumlanacağı, şu an için belirsizdir. Buna yönelik bir görüş için bkz. Schlachter & Fischinger, dn. 82, s. 17; 19–26.

¹⁰⁹ Bkz. HD Dibace (82). Ayrıca bkz. Barnard, dn. 84, s. 25.

¹¹⁰ Barnard, dn. 8, s. 423. temel alınarak hazırlanmıştır ve yazarca geliştirilmiştir.

serbest dolaşımı bölümündeki “gereklilik” tanımına nazaran daha geniş gözükmektedir¹¹¹. Bir kere, “gereklilik”, net çizgilerle tarif edilmişken; “ulusal önlem”, içtihat hukuku ile vaka bazında ele alınmakta olup; sınırları belirgin olan bir kavram değildir¹¹². Bu yönden, “ulusal önlem” kavramı, “gereklilik” kavramı ile tanım açısından büyük ölçüde örtüşüyor gözükmekle birlikte; gelecekte, somut olay bazında “gereklilik” sayılamayacak olmakla birlikte, “ulusal önlem” sayılabilecek bir husus ile karşılaşılabılır. Dahası, bu iki kavram arasında net bir farklılık da vardır: “Uluslararası önlem”, “gereklilik”ten fazla olarak, bir üye devlete atfedilebilir olanlar ve bir alanı toplu biçimde düzenleyenler dışında, gerçek veya tüzel kişilerin kimi işlemlerini¹¹³ de içerir¹¹⁴. Bu meyanda, yine, HD’ye göre, toplu sözleşmelerdeki kurallar ve istihdam koşullarına ilişkin kurallar, “gereklilik” tanımı dışında bırakılmış gözükmektedir;¹¹⁵ bunlar, “ulusal önlem” kavramı içinde kalabilecektir.¹¹⁶ İkincisi, kurucu antlaşma, direktif ve doğrudan etki ilkesi ile ilgili içtihat hukuku, birtakım neticeler meydana getirmektedir. Buna göre, her ne kadar “gereklilik”, söz gelimi meslek kuruluşlarının kurallarını içeriyorsa da; “direktif”, yatay doğrudan etkiye sahip olmadığından,¹¹⁷ HD’nin ilgili maddesi, o meslek kuruluşuna karşı ileri sürülemeyecektir. Buna karşın, “kurucu antlaşma” yatay doğrudan etkili addedildiğinden ve hizmet sunma serbestisi, devlet dışı

¹¹¹ Benzer bir görüş için bkz. Davies, dn. 52, s. 236. Aksi bir görüş için bkz. Dashwood et al, dn. 60, s. 602; Maydell, dn. 53, s. 90. Bu konu yönünden ayrıca bkz. Barnard, dn. 8, s. 416–418; Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 826; Woods & Watson, dn. 65, s. 502; Wiberg, dn. 13, s. 135–177.

¹¹² Benzer bir tespit için bkz. Wiberg, dn. 13, s. 164, 175.

¹¹³ Örnek olarak bkz. *Angonese*, dn. 46, paras 6, 7.

¹¹⁴ Benzer bir tespit için bkz. Wiberg, dn. 13, s. 159.

¹¹⁵ HD md. 4(7) ve HD Dibase (82).

¹¹⁶ Örnek olarak bkz. Case C-438/05 (Court of Justice) *International Transport Workers’ Federation and Finnish Seamen’s Union v Viking Line ABP and OÜ Viking Line Eesti* [2007] ECR I-10779, para 34.

¹¹⁷ Örnek olarak bkz. Joined cases C-397/01 to C-403/01 (Court of Justice) *Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01) and Matthias Döbele (C-403/01) v Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV* [2004] ECR I-8835, para 108.

kişilere karşı da ileri sürülebilir olduğundan,¹¹⁸ söz gelişi böyle bir meslek kuruluşuna karşı kullanılabilir.

Gerekliliklerin riayet edeceği ilkeler çerçevesinde HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak da üç tespit yapılabilir¹¹⁹. Birincisi, “ayrımcılık yapmama” uyarınca bir gereklilik, vatandaşlık / merkez (yerleşim) temelinde doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcıysa; haklı gösterilemeyecek olup; yasaktır¹²⁰. Oysaki hizmet sunma serbestisi uyarınca bir ulusal önlem, vatandaşlık / merkez (yerleşim) temelinde doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcıysa; belirli şartlar altında haklı gösterilebilir. Öyleyse, HD, bu yönüyle hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değer” içermektedir. İkincisi, ortadaki gereklilik, ayrımcılık yapmayan türdence; sadece dört sebepten (kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya çevrenin korunması) birisi ile haklı gösterilebilecektir. Hâlbuki hizmet sunma serbestisi uyarınca bir ulusal önlem, serbestiyi kısıtlıyorsa; o zaman KYİAS ile haklı gösterilebilir¹²¹. Dolayısıyla, HD, bu yönden de hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değer” içermektedir¹²². Üçüncüsü, “orantılılık” ilkesi, HD'nin hizmetlerin

¹¹⁸ Örnek olarak bkz. *Wouters*, dn. 45, para 120.

¹¹⁹ Bu meyanda, ayrıca bkz. *Commission v Portugal*, dn. 60, para 88.

¹²⁰ Benzer bir tespit için bkz. *Wiberg*, dn. 13, s. 128.

¹²¹ *Chalmers* ve diğerlerine göre, hizmetlerin serbest dolaşımı söz konusu olduğunda, HD'nin en esaslı yeniliği, yargının yarattığı zorunlu gereklilikler doktrininin yasama tarafından ortadan kaldırılışdır. *Chalmers, Davies & Monti*, dn. 65, s. 827. *Woods and Watson*'a göre, HD'nin kapsamını oldukça önemli hâle getiren şey, HD md. 16'daki sebeplerin dar kapsamlı oluşudur. *Woods & Watson*, dn. 65, s. 503. Bu bakımdan ayrıca bkz. *Dashwood et al*, dn. 60, s. 605–606. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. *Barnard*, dn. 84, s. 25; *Craig & De Búrca*, dn. 49, s. 815–816; *Dashwood et al*, dn. 60, s. 622–623; *Gareth Davies, Services, Citizenship and the Country of Origin Principle* (2007), s. 7–8; *de Witte*, dn. 51, s. 12; *Edward & Lane*, dn. 49, s. 581; *Weatherill*, dn. 60, s. 7–9.

¹²² Bununla birlikte, söz gelimi *Hatzopoulos*'a göre, *Commission v Portugal*, dn. 60, para 88'den örtülü olarak ortaya çıkmaktadır ki, ortada bir “gereklilik” varsa; HD md. 16'daki dört sebep değil; KYİAS buna dönük olarak kullanılabilir olacaktır. *Hatzopoulos*, dn. 16, s. 462. Yine, *Chang* ve diğerlerine göre HD md. 16 ABAD'ın HD'nin koyduğu bu sınırları (yani HD md. 16'nın gereksinim ilkesini) kabul etmekteki istekliliği, kesin görülmemelidir. *Chang, Hanf & Pelkmans*, dn. 53, s. 108. Buna karşın, kimilerine göre ise, ortada bir “gereklilik” varsa; HD md. 16, KYİAS'ye dayanmanın

serbest dolaşımı bölümü ile hizmet sunma serbestîsi bakımından aynı biçimde tanımlanmıştır. O hâlde, hizmet sunma serbestîsi ile ilgili ABAD içtihat hukuku, orantılılık ilkesi yönünden, HD açısından da kullanılabilir olmalıdır¹²³.

Açık derogasyonlar, ek derogasyonlar ve somut olay bazında derogasyonlar olarak ikiye ayrılmıştır. Ek derogasyonlar ile ilgili olarak,¹²⁴ HD md. 16, şu faaliyet veya konulara uygulanmaz:

- 1) Başka bir üye devlette sunulan genel ekonomik çıkar hizmetleri;¹²⁵
- 2) 96/71 sayılı Direktif kapsamındaki konular;¹²⁶
- 3) 95/46 sayılı Direktif kapsamındaki konular;
- 4) 77/249 sayılı Direktif kapsamındaki konular;
- 5) Yargısal alacakların tahsili faaliyeti;
- 6) 2005/36 sayılı Direktif Başlık II kapsamındaki konuların yanı sıra hizmetin sunulduğu üye devlette bir faaliyeti belirli bir mesleğe ayıran gereklilikler;¹²⁷
- 7) 1408/71 sayılı Tüzük kapsamındaki konular;
- 8) Kişilerin serbest dolaşımına ve ikamete ilişkin idari formaliteler bakımından, 2004/38 sayılı Direktifin hükümleri kapsamındaki konular;
- 9) Bir hizmet sunumu bağlamında, başka bir üye devlete giden üçüncü ülke vatandaşları bakımından, üye devletlerin,

önüne geçiyor gözükmektedir. Bkz. Hatje, dn. 53, s. 18; van de Gronden & de Waele, dn. 13, s. 410; 414; Maydell, dn. 53, s. 115–116; Wiberg, dn. 13, s. 133. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Barnard, dn. 53, s. 366–368.

¹²³ Genel olarak temel serbestîler ve orantılılık ilkesi ile ilgili olarak bkz. İlke Göçmen, *Avrupa Birliği'nde İç Pazardaki Serbest Dolaşım ve Birlik Vatandaşlığının Etkileşimi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s. 369–401.

¹²⁴ HD md. 17.

¹²⁵ Bkz. HD Dibase (72 ve 84).

¹²⁶ Bkz. HD Dibase (86). Ayrıca bkz. Barnard, dn. 84, s. 25–28. Yine bkz. Case C-319/06 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Grand Duchy of Luxemburg* [2008] ECR I-4323, para 23.

¹²⁷ Bkz. *Commission v Portugal*, dn. 60, para 11.

Schengen Anlaşması Uygulama Sözleşmesi'nin 21. maddesinde öngörülen karşılıklı tanıma rejimi kapsamında olmayan üçüncü ülke vatandaşlarından vize veya ikamet izni talep etme imkânı veya üçüncü ülke vatandaşlarının, ülkeye giriş anında veya girişten sonra, hizmetin sunulduğu üye devletin yetkili makamlarına rapor vermekle yükümlü kılınması imkânı;

- 10) Atıkların nakledilmesi bakımından, 259/93 sayılı Tüzük kapsamındaki konular;
- 11) Telif hakları, komşu haklar ve 87/54 sayılı Direktif ve 96/9 sayılı Direktif kapsamındaki haklar ve sınai mülkiyet hakları;
- 12) Yasa gereği noterin katılımını gerektiren işlemler;
- 13) 2006/43 sayılı Direktif kapsamındaki konular;
- 14) Başka bir üye devlette kiralanmış motorlu taşıtların tescili;¹²⁸
- 15) Sözleşmesel ve sözleşme dışı yükümlülüklerle ilişkin hükümler.¹²⁹

Somut olay bazında derogasyonlar ile ilgili olarak,¹³⁰ bir üye devlet, belirli koşullara tâbi olarak ve yalnızca istisnai hâllerde, başka bir üye devlette yerleşik olan bir sunucu bakımından hizmetlerin güvenliğine ilişkin tedbirler alabilir. Bununla birlikte, bu tür tedbirler, karşılıklı yardım prosedürüne uygun olmalıdır¹³¹ ve aşağıdaki şartlar, sağlanmalıdır:

- a) İlgili hizmetlerin güvenliği alanında, herhangi bir AB uyumlaştırması olmamalıdır;
- b) Tedbirler, yerleşik bulunan üye devlettekilerden daha yüksek seviyede koruma sağlamalıdır;
- c) Yerleşik bulunan üye devlet, hiç tedbir almamış olmalı veya yetersiz tedbirler almış olmalıdır;
- d) Tedbirler, orantılı olmalıdır.

¹²⁸ Bkz. HD Dibase (89).

¹²⁹ Bkz. HD Dibase (90).

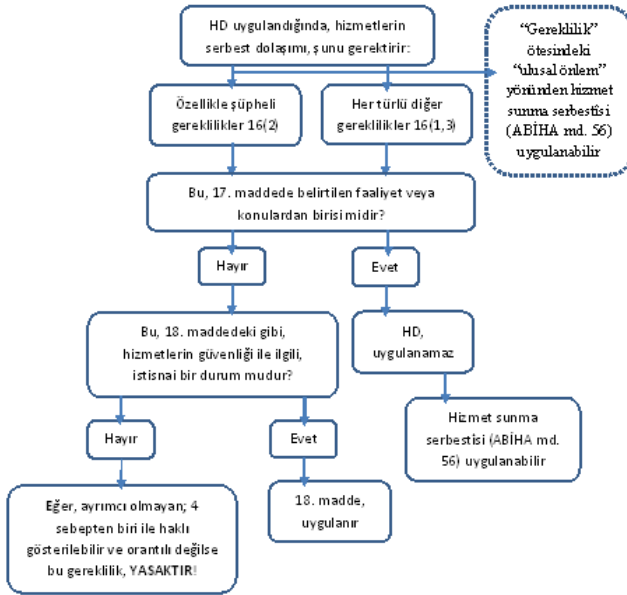
¹³⁰ HD md. 18. Bkz. HD Dibase (91).

¹³¹ HD md. 35.

Dahası, somut olay bazındaki derogasyonlar, hizmet sunma serbestisini güvence altına alan veya bu serbestiden derogasyonlara izin veren diğer AB tasarruflarına halel getirmez.

Açık derogasyonlar çerçevesinde HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak tek bir tespit yapılabilir. HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü, kayda değer ek derogasyonlara ve somut olay bazında derogasyonlara tâbi tutularak, etki alanı daraltılmıştır. İşte, ek derogasyonlar içindeki bir faaliyet veya konu söz konusuysa; HD, o durum yönünden uygulanabilir olmasa da; bu kez, duruma göre, hizmet sunma serbestisi, o duruma uygulanabilecektir.

Şekil 3: Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmetlerin Serbest Dolaşımı ve Hizmet Sunum Serbestisi ile İlişkisi

Hizmet faaliyetine erişim veya faaliyetin icrası ile ilgili her türlü gereklilik, yani 16. madde, raporlamaya tâbi tutulmuştur¹³². İlk olarak, üye

¹³² HD md. 39(5).

devletler, en geç 28 Aralık 2009 tarihine kadar, özellikle şüpheli gereklilikler ve her türlü diğer gereklilikler hakkında Komisyona bir rapor sunacaktır. İkinci olarak, üye devletler, bu tarihten itibaren, yeni gereklilikler dâhil olmak üzere, kendi gerekliliklerine ilişkin değişiklikleri Komisyona bildirir. Bununla birlikte, bu bildirim, üye devletlerin bu gereklilikleri kabul etmesine engel teşkil etmez. Öyleyse, HD'nin 16. maddesine yönelik bu raporlama, hem statik hem de dinamik bir yükümlülük içerir. Bununla beraber, aşağıda görüleceği üzere, hizmet sunanlar için iş kurma hakkı bölümünün aksine, HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü, ne tam karşılıklı değerlendirme prosedürünü ne de kısmi *standstill* yükümlülüğünü içerir¹³³. Yine de, bu raporlama faaliyeti, HD'nin hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değeri” sayılır.

Buraya kadar, hizmet sunanlar ile ilgili düzenlemeler ele alınmışken; şimdi de, hizmet alanlar ile ilgili düzenlemelere yer verilecektir.

2.3. Hizmet Alanlar ile ilgili Düzenlemeler

Hizmet alanlar ile ilgili düzenlemeler, yasaklanan kısıtlamalar, ayrımcılık yapmama ilkesi ve hizmet alıcılara yönelik yardım ile ilgili olanlar şeklinde belirtilebilir¹³⁴.

Yasaklanan kısıtlamalar ile ilgili olarak,¹³⁵ köken devlet, alıcıya, başka bir üye devlette yerleşik olan sunucunun sunduğu hizmetin kullanımını kısıtlayan gereklilikleri¹³⁶ vazedemez. Köken devlet, özellikle, yetkili makamlarından izin alma veya bunlara beyanda bulunma yükümlülüğü ile sunucunun başka bir üye devlette yerleşik olması veya hizmetin sunulduğu yerin konumu sebebiyle, mali yardım verilmesine ilişkin ayrımcı sınırlamalar vazedemez. Buradaki “yasaklanan kısıtlamalar”, mutlak gözükmektedir; zira söz gelimi HD'nin 16.

¹³³ Bkz. Barnard, dn. 8, s. 425.

¹³⁴ Bkz. HD Dibace (92-96).

¹³⁵ HD md. 19. Ayrıca bkz. dn. 104.

¹³⁶ Bkz. dn. 106.

maddesindeki gibi belirli ilkeler çerçevesinde bu tür “gereklilikler” muhafaza edilebilir gibi bir kayıt, burada yer almamaktadır.

Ayrımcılık yapmama ilkesi ile ilgili olarak,¹³⁷ ev sahibi üye devlet, iki yükümlülük altındadır. İlk olarak, bu devlet, alıcının vatandaşlığına veya ikamet yerine dayalı olarak ayrımcı gerekliliklere tabi tutulmamasını temin eder. İkinci olarak, bu devlet, sunucu tarafından genel olarak kamuya erişilir kılınan bir hizmete erişime ilişkin genel şartların alıcının vatandaşlığına veya ikamet yerine ilişkin ayrımcı hükümler içermemesini sağlar. Bununla birlikte, bu hâlde, erişim şartlarındaki farklılıklar, nesnel kriterler ile doğrudan haklı gösterilebilir. Peki, bu düzenleme, nasıl ele alınabilir? Bir kere, buradaki “ayrımcılık”, söz gelimi HD’nin 16. maddesindeki gibi açık bir tespitin yokluğunda, yalnızca “doğrudan” ayrımcılık olarak addedilmelidir. Yine, her ne kadar burada tüm hizmet sunanlar ayrımcılık yapmama yükümlülüğü altındaysa da,¹³⁸ “direktif”, yatay doğrudan etkiye sahip olmadığından,¹³⁹ HD’nin ilgili maddesi, devlet dışındakilere karşı ileri sürülemeyecektir.

Hizmet alıcılarına yönelik yardım ile ilgili olarak,¹⁴⁰ HD, potansiyel hizmet alıcılarını başka üye devletlerde sunulan hizmetleri kullanmaya teşvik etmeyi amaçlamaktadır.¹⁴¹ Bunun için, köken devlet, hizmet alıcılarının tüketicinin korunması, hukuki çareler ve pratik yardım sunan birliklerin ve örgütlerin iletişim bilgileri gibi konular hakkında bilgi alabilmesini sağlamakla yükümlü tutulmuştur. Bu yönden, üye devletlerdeki ilgili organlar, birbirlerine karşılıklı yardım etmeli ve etkili işbirliğine gitmelidir. Dahası, bilgi ve yardım, açık ve muğlak olmayan

¹³⁷ HD md. 20. Ayrıca bkz. Barnard, dn. 53, s. 372–374.

¹³⁸ Barnard, dn. 8, s. 425. Bu bakımdan, “yataylık” ve HD ile ilgili olarak ayrıca bkz. Dashwood et al, dn. 60, s. 608; van de Gronden & de Waele, dn. 13, s. 423–428. Nitekim bu, etki alanı geniş bir hüküm olup; hizmet sunumunun düzenlenişinin özel alanın derinine nasıl nüfuz edebileceğini göstermektedir. Barnard, dn. 8, s. 425.

¹³⁹ Bkz. dn. 117.

¹⁴⁰ HD md. 21.

¹⁴¹ Barnard, dn. 8, s. 426.

biçimde sunulmalı; elektronik araçlarla olanlar dâhil, uzaktan ve kolayca erişilebilir olmalı ve güncel tutulmalıdır.

Hizmet alanlar ile ilgili düzenlemeler çerçevesinde HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak üç tespit yapılabilir. Birincisi, “yasaklanan kısıtlamalar”, mutlak bir yasak getirmektedir. Oysaki hizmet sunma serbestisi uyarınca benzer türdeki gereklilikler, belirli şartlar altında haklı gösterilebilir. Öyleyse, HD, bu yönüyle hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değer” içermektedir. İkincisi, ayrımcılık yapmama ilkesi bakımından, HD, alıcının vatandaşlığına veya ikamet yerine dayalı (doğrudan) ayrımcılığı, kural olarak, mutlak olarak yasaklamaktadır. Mutlak yasak söz konusu olduğunda; HD, hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değer” getirir; zira hizmet sunma serbestisi uyarınca bu türdeki gereklilikler, belirli şartlar altında haklı gösterilebilir. Üçüncüsü, hizmet alıcılarına yönelik yardım bakımından, her ne kadar birtakım benzer yükümlülükler, dürüst işbirliği ilkesi ile de birleşerek,¹⁴² hizmet sunumu serbestisi üzerinden geçerli olabileceksede; HD bu yönden detaylı bir kural getirerek, hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değer” içeriyor sayılmalıdır.

Buraya kadar, HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü çerçevesinde HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisi ortaya konmuştur. Şimdi de, HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma hakkı, bu yönden ele alınacaktır.

3. Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmet Sunanlar için İş Kurma Hakkı (Bölüm III) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki

HD uyarınca hizmet sunanlar için iş kurma hakkı (Bölüm III), genel olarak yer aldıktan sonra; izin sistemi, yasaklanan gereklilikler, şüpheli gereklilikler ve raporlama, karşılıklı değerlendirme ve kısmi *standstill* yükümlülüğü yönünden ortaya konacak; bu meyanda iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisi de ele alınacaktır.

¹⁴² LA ile değişik ABA md. 4(3).

3.1. Genel Olarak

HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestîsi bölümü, bir yandan izin sistemi; diğer yandan yasaklanan ve şüpheli gereklilikler ile ilgili olup; bu bölümün kişi ve konu bakımından kapsamı ile ilgili kimi tespitler yapılabilir. HD uyarınca iş kurma, “belirsiz bir süreyle ve hizmetlerin sunumu işinin fiilen yürütüldüğü sabit bir altyapı vasıtasıyla, sunucu tarafından, [ABİHA md. 49’da] belirtildiği üzere, bir ekonomik faaliyetin fiilen sürdürülmesini ifade eder”¹⁴³. Ayrıca, HD, hem bir hizmet sunucusunun bir üye devlete yerleşerek, orada yeni bir işletme olarak hizmet sunduğu hâllerde (birincil iş kurma) veya mevcut bir işletmenin söz gelimi şube veya ajans gibi yeni bir iş yeri kurmak istediği hâllerde (ikincil iş kurma) uygulanır¹⁴⁴. Bundan başka, HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestîsi bölümü, HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümünden farklı olarak, yalnızca sınır ötesi durumlar söz konusuysa değil; tamamıyla ülke içi ilişkiler yönünden de uygulanabilir gözükmektedir¹⁴⁵.

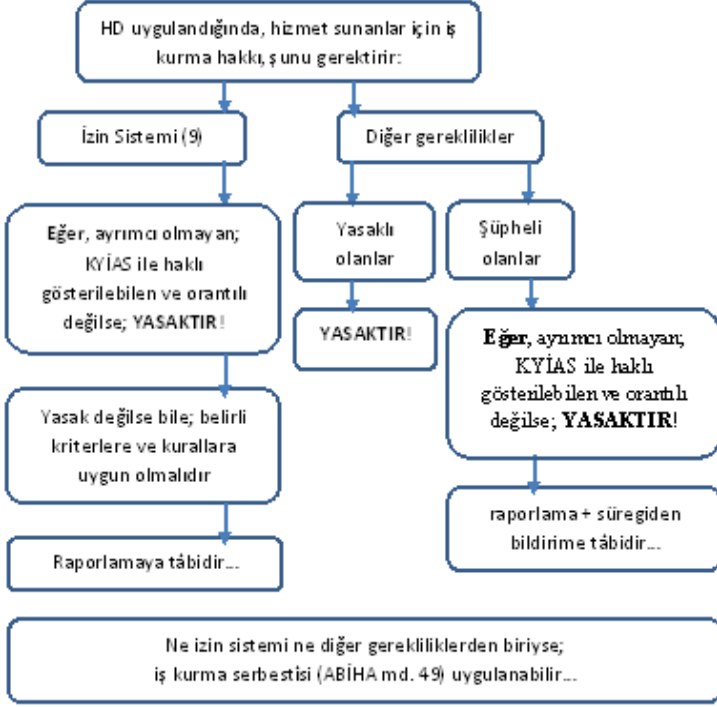
HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestîsi bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestîsi arasındaki ilişki, kişi ve konu bakımından kapsamı yönüyle, iki tespit içermektedir. Birincisi, “iş kurma” kavramı, hem HD için hem de iş kurma serbestîsi için aynı olup; bu serbestî ile ilgili ABAD içtihat hukuku, “iş kurma” kavramı yönünden HD açısından da kullanılabilir. İkincisi, iş kurma serbestîsi, sadece sınır ötesi durumlar söz konusuysa uygulanabilirken; HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestîsi bölümü, tamamıyla ülke içi ilişkiler yönünden de uygulanabilir gözükmektedir. Öyleyse, HD, bu yönüyle iş kurma serbestîsine nazaran “katma değer” içermektedir.

¹⁴³ HD md. 4(5). Bkz. HD Dibace (37).

¹⁴⁴ Barnard, dn. 8, s. 357.

¹⁴⁵ Bu bakımdan, *Dashwood* ve diğerlerine göre iç pazarda tamamen ülke içi ilişkileri düzenleyebilme, AB yetkisi ile uyumludur. *Dashwood et al*, dn. 60, s. 621. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Barnard, dn. 53, s. 351–352; Barnard, dn. 8, s. 357–358; Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 868–869; *Dashwood et al*, dn. 60, s. 602; Davies, dn. 52, s. 242–243; Woods & Watson, dn. 65, s. 502.

Şekil 4: Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmet Sunanlar için İş Kurma Hakkı ve İş Kurma Serbestisi ile İlişkisi¹⁴⁶

HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi bölümü ile ilgili kişi ve konu bakımından kapsama ilişkin bu genel tespitler ışığında, sırada, izin sistemi ile ilgili düzenlemeler incelenecektir.

3.2. İzin Sistemi

İzin sistemi, tanımının ardından, hangi koşulları ve kriterleri karşılaması gerektiği yönüyle ele alınacaktır. İzin sistemi, "bir hizmet faaliyetine erişim veya faaliyetin icrasına ilişkin olarak, yetkili bir makamdan resmi bir karar veya zımnî bir karar almak amacıyla bir sunucunun veya alıcının fiilen adım atmasını gerektiren her türlü

¹⁴⁶ Barnard, dn. 8, s. 359. temel alınarak hazırlanmıştır ve yazarca geliştirilmiştir.

prosedürü ifade eder”¹⁴⁷. Bir hizmet faaliyetine erişim veya faaliyetin icrası, izin sistemine tâbi tutulmuşsa; bu sistem, aşağıdaki koşulları sağlamalıdır:¹⁴⁸

- a) İzin sistemi, ilgili sunucuya karşı ayrımcılık yapmamalıdır;
- b) İzin sistemine yönelik ihtiyaç, KYİAS¹⁴⁹ ile haklı gösterilmelidir;
- c) Gütülen hedef, daha az kısıtlayıcı bir tedbir ile ulaşılamıyor olmalıdır.

Buna ek olarak, HD, izin sistemleri ve izin verme koşulları ile ilgili birtakım başka genel kriter de getirmektedir. Bu bakımdan, izin sistemleri, yetkili makamların değerlendirme yetkilerini keyfi biçimde kullanmalarını önleyen şu kriterlere dayanır:¹⁵⁰ Ayrımcı olmama; KYİAS ile haklı gösterilme; söz konusu kamu yararı hedefiyle orantılı olma; açık ve muğlak olmama; nesnel olma; önceden kamuya açıklanma; şeffaf ve erişilebilir olma. Dahası, izin prosedürleri ve formaliteleri, *inter alia*, açık, önceden kamuya açıklanmış, kolaylıkla erişilebilir, (gerektiğinde) makul masraflı ve başvuru sahiplerine başvurularının nesnel ve tarafsız biçimde ve mümkün olan en kısa sürede değerlendirileceğine dair güvence verecek şekilde olmalıdır¹⁵¹. Ayrıca, izin, kural olarak, sınırsız süreli olmalıdır¹⁵². Buna ek olarak, yalnızca belirli bir faaliyet için mevcut izin sayısı mevcut doğal kaynakların veya teknik kapasitenin yetersizliği nedeniyle sınırlıysa; seçim prosedürü başlatılabilir¹⁵³. Bu ihtimalde, seçim

¹⁴⁷ HD md. 4(6). Bkz. HD Dibace (39).

¹⁴⁸ HD md. 9(1). Bkz. HD Dibace (54-63).

¹⁴⁹ KYİAS, Adalet Divanının içtihat hukukunda böyle kabul edilen sebepler olup; şu sebepleri içerir: kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu emniyeti, kamu sağlığı, sosyal güvenlik sisteminin mali dengesinin muhafazası, tüketicilerin, hizmet alıcılarının ve işçilerin korunması, ticari işlemlerin güvenilirliği, yolsuzlukla mücadele; çevrenin ve kentsel çevrenin korunması, hayvan sağlığı, fikri mülkiyet, ulusal, tarihsel ve sanatsal mirasın korunması, sosyal politika hedefleri ve kültürel politika hedefleri. HD md. 4(8). Bkz. HD Dibace (40). Ayrıca bkz. Hatzopoulos, dn. 16, s. 76–80.

¹⁵⁰ HD md. 10.

¹⁵¹ HD md. 13.

¹⁵² HD md. 11.

¹⁵³ HD md. 12.

prosedürü, özellikle başlatılması, yürütülmesi ve tamamlanması hakkında yeterli aleniyet de dâhil, potansiyel adaylar için tarafsızlığı ve şeffaflığı tam olarak güvence altına almalıdır¹⁵⁴.

HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki, izin sistemi yönüyle, iki tespit içermektedir. Birincisi, izin sistemine ilişkin koşullar yönünden, aslına bakılırsa; izin sisteminin karşılaması gerekli koşullar, ABAD'ın temel serbestiler ile ilgili içtihat hukukunun yinelenmesidir¹⁵⁵. Öyleyse, bu bakımdan, ne HD iş kurma serbestisine nazaran ne de iş kurma serbestisi HD'ye nazaran herhangi bir "katma değer" içermektedir¹⁵⁶. İkincisi, izin sistemine ilişkin kriterler yönünden, yine, en azından bunlardan bir kısmı, ABAD'ın temel serbestiler ile ilgili içtihat hukukunun yinelenmesi olarak görülebilir¹⁵⁷. Bununla birlikte, HD, bu yönden detaylı kurallar silsilesi getirerek, iş kurma serbestisine nazaran "katma değer" içeriyor sayılmalıdır.

İzin sisteminin ardından, yasaklanan gereklilikler incelenecektir.

3.3. Yasaklanan Gereklilikler

Birtakım gereklilikler,¹⁵⁸ yasaklanan gereklilik olarak belirlenmiş olup; mutlak biçimde yasaklanmıştır. Buna göre, üye devletler, kendi ülkelerinde bir hizmet faaliyetine erişimi veya faaliyetin icrasını aşağıdakilerden herhangi birine uyuma tâbi tutamaz:¹⁵⁹

- 1) Doğrudan veya dolaylı olarak vatandaşlığa dayalı veya şirketler bakımından sicilde kayıtlı merkezinin yerine dayalı ayrımcı gereklilikler;

¹⁵⁴ HD md. 12.

¹⁵⁵ Örnek olarak bkz. *Gebhard*, dn. 6, para 37. Buna dönük tespitler için bkz. *Barnard*, dn. 53, s. 353; *Hatje*, dn. 53, s. 8; *van de Gronden & de Waele*, dn. 13, s. 410.

¹⁵⁶ Benzer bir tespit için bkz. *Barnard*, dn. 53, s. 358.

¹⁵⁷ Örnek olarak bkz. *Case C-470/11 (Court of Justice) SIA Garkalns v Rīgas dome* [2012] ECLI:EU:C:2012:505, para 42. Buna dönük bir tespit için bkz. *Barnard*, dn. 53, s. 355; *Hatje*, dn. 53, s. 9.

¹⁵⁸ Bkz. dn. 106.

¹⁵⁹ HD md. 14. Bkz. HD Dibase (64-68).

- 2) Birden fazla üye devlette iş yerine sahip olma veya birden fazla üye devlette sicile, meslek kuruluşlarına ya da birliklerine kaydolma yasağı;
- 3) Sunucunun asli veya ikincil iş yeri arasında seçim yapma serbestisi üstündeki kısıtlamalar veya acente, şube veya bağlı şirketler şeklindeki işyerleri arasında seçim yapma serbestisi üstündeki kısıtlamalar;
- 4) (Enerjiyle ilgili AB tasarruflarında öngörülen mütakabiliyet şartları hariç), sunucunun hâlihazırda yerleşik olduğu üye devlet ile mütakabiliyet şartları;
- 5) İzin verilmesini ekonomik bir ihtiyacın veya pazar talebinin varlığının ispatına, faaliyetin muhtemel veya mevcut ekonomik etkilerinin değerlendirilmesine veya yetkili makam tarafından belirlenmiş ekonomik planlama hedeflerine kıyasla faaliyetin uygunluğunun değerlendirilmesine tâbi tutan bir ekonomik testin somut olay bazında uygulanması (ekonomik amaç gütmeyen; ancak KYİAS'ye hizmet eden planlama gereklilikleri hariç);
- 6) (Meslek kuruluşlarının ve birliklerinin veya diğer meslek örgütlerinin yetkili makam olarak hareket etmesi hariç olmak üzere), rakip operatörlerin doğrudan veya dolaylı olarak iznin verilmesine veya yetkili makamların diğer kararları almasına katılımı;
- 7) Ülkelerinde yerleşik bir sunucudan veya kuruluştan finansal teminat sağlama veya bu teminata katılma veya sigorta yaptırma yükümlülüğü;
- 8) Ülkelerinde tutulan sicillere belirli bir süre için önceden kayıt yaptırmış olma veya ülkelerinde söz konusu faaliyeti belirli bir süre için önceden icra etmiş olma yükümlülüğü.

Yasaklanan gereklilikler çerçevesinde HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi

arasındaki ilişki ile ilgili olarak tek bir tespit yapılabilir. Buna göre, “yasaklanan gereklilikler”, mutlak bir yasak getirmektedir¹⁶⁰. Oysaki iş kurma serbestisi uyarınca benzer türdeki gereklilikler, belirli şartlar altında haklı gösterilebilir. Öyleyse, HD, bu yönüyle iş kurma serbestisine nazaran “katma değer” içermektedir.

Yasaklanan gerekliliklerden başka, bir de mutlak olarak yasak olmasa da; şüpheli addedilen birtakım gereklilikler mevcuttur.

3.4. Şüpheli Gereklilikler

Şüpheli gereklilikler,¹⁶¹ değerlendirmeye tâbi olup, belirli şartları sağlamaları aranmaktadır¹⁶². Buna göre, üye devletler, hukuk sistemlerinin bir hizmet faaliyetine erişimi veya faaliyetin icrasını aşağıdaki gerekliliklerden birine uymaya tâbi tutup tutmadığını inceler.¹⁶³

- a) Niceliksel veya bölgesel kısıtlamalar;
- b) Bir sunucunun belirli bir hukuki şekil alması yükümlülüğü;
- c) Bir şirkette hisse sahibi olmaya ilişkin gereklilikler;
- d) Diğer AB tasarruflarında (özellikle 2005/36/AT sayılı Direktifte) öngörülenler dışındaki, ilgili faaliyetin spesifik niteliği nedeniyle söz konusu hizmet faaliyetine erişimi belirli sunuculara ayıran gereklilikler;
- e) Aynı devletin ülkesinde birden fazla iş yerine sahip olma yasağı;
- f) Asgari işçi sayısını belirleyen gereklilikler;
- g) Sunucunun uyması gereken sabit asgari ve/veya azami tarifeler;

¹⁶⁰ HD md. 14'teki durumlar yönünden, haklı göstermeye ilişkin en azından teorik bir ihtimalin bile yokluğu, kayda değerdir ve bu yönden, yasa koyucu, bu tür kısıtlama türlerinin HD'nin kapsadığı hizmetler bağlamında haklı gösterilemeyeceği ve belki de gösterilmemesi gerektiği değerlendirmesini yapmış gözükmektedir. Dashwood et al, dn. 60, s. 604. Benzer bir görüş için bkz. Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 868.

¹⁶¹ Bkz. dn. 106.

¹⁶² HD md. 15(2 ve 3).

¹⁶³ HD md. 15(2).

- h) Sunucunun kendi hizmeti ile birlikte diğer spesifik hizmetleri sunma yükümlülüğü.

Bu yukarıdaki gereklilikler, aşağıdaki şartları karşılamalıdır:¹⁶⁴

- a) Ayrımcılık yapmama: Gereklilikler, vatandaşlık bakımından veya şirketler açısından sicilde kayıtlı merkezin yeri bakımından doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcı olmamalıdır;
- b) Gereksinim: Gereklilikler, KYİAS ile haklı gösterilmelidir;
- c) Orantılılık: Gereklilikler, güdülen hedefe erişmeyi sağlamak için uygun olmalıdır; bu hedefe erişmek için gerekli olanın ötesine geçmemelidir ve bu gereklilikleri aynı sonuca erişen daha az kısıtlayıcı tedbirlerle değiştirmek mümkün olmamalıdır.

Şüpheli gereklilikler çerçevesinde HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak tek bir tespit yapılabilir. Buna göre, “şüpheli gereklilikler”, mutlak bir yasak getirmemekte olup; belirli şartlar altında haklı gösterilebilir. Aynı biçimde, iş kurma serbestisi uyarınca da benzer türdeki gereklilikler, aynı şartlar altında haklı gösterilebilir. Öyleyse, bu bakımdan, ne HD iş kurma serbestisine nazaran ne de iş kurma serbestisi HD'ye nazaran herhangi bir “katma değer” içermektedir¹⁶⁵.

Son olarak, raporlamadan, karşılıklı değerlendirmeden ve kısmi *standstill* yükümlülüğünden bahsedilecektir.

3.5. Raporlama, Karşılıklı Değerlendirme ve Kısmi *Standstill* Yükümlülüğü

HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestisi bölümü; raporlama, karşılıklı değerlendirme ve kısmi *standstill* yükümlülüğü getirmektedir¹⁶⁶.

¹⁶⁴ HD md. 15(3). Ayrıca, genel ekonomik çıkar hizmetlerine ilişkin özel bir kural vardır. HD md. 15(4).

¹⁶⁵ Benzer bir tespit için bkz. Barnard, dn. 53, s. 358.

¹⁶⁶ Bu terim için bkz. Barnard, dn. 8, s. 363.

İlk olarak, üye devletler, en geç 28 Aralık 2009 tarihine kadar, izin sistemleri ve şüpheli gereklilikler hakkında Komisyona bir rapor sunacaktır¹⁶⁷. İkinci olarak, şüpheli gereklilikler yönünden, üye devletler, 28 Aralık 2006 tarihinden itibaren, gerekli şartları karşılamadığı müddetçe, herhangi bir yeni şüpheli gereklilik getirmeme yükümlülüğü altındadır¹⁶⁸. Bu bakımdan,¹⁶⁹ üye devletler, bu yeni gerekliliği, sebepleriyle birlikte, Komisyona bildirir; ancak bu bildirim, üye devletlerin söz konusu gerekliliği kabul etmesine engel teşkil etmez. Dahası, Komisyon, bildirim alındığı tarihten itibaren 3 ay içinde, her yeni gerekliliğin AB hukukuna uygunluğunu inceler ve gerektiğinde söz konusu üye devletin bunları kabul etmekten kaçınması veya kaldırması yönünde bir karar alır. Bu kısmi *standstill* yükümlülüğü, iş kurmaya yönelik engellerin getirilmesini *ex ante* kontrol etmeyi amaçlayan önemli bir yeniliktir¹⁷⁰. Bundan başka, bir taraftan karşılıklı değerlendirme sürecine ilişkin raporlar, tek seferlik raporlar olarak statikken; öte taraftan şüpheli gerekliliklere ilişkin bildirim, süregiden bir yükümlülük olarak dinamiktir. Buradaki raporlama, karşılıklı değerlendirme ve kısmi *standstill* yükümlülüğü, HD'nin iş kurma serbestisine nazaran “katma değeri” sayılır¹⁷¹.

Buraya kadar, HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma hakkı bölümü çerçevesinde HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisi ile ilişkisi ortaya konmuştur. Şimdi de, HD'nin diğer bölümleri, bu yönden ele alınacaktır.

¹⁶⁷ HD md. 9(2) ve 15(5) ve 39(1). Bkz. HD Dibace (69-71 ve 74). Bkz. “Hizmetler Direktifi uyarınca Yakınsama Programı (Bölüm VII) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki”, s. 25.

¹⁶⁸ HD md. 15(6).

¹⁶⁹ HD md. 15(7). 98/34 sayılı Direktif'teki prosedür ile krş. Case C-443/98 (Court of Justice) *Unilever Italia SpA v Central Food SpA* [2000] ECR I-7535, para 52.

¹⁷⁰ Barnard, dn. 8, s. 363.

¹⁷¹ Benzer bir tespit için bkz. Maydell, dn. 53, s. 99.

4. Hizmetler Direktifi'nin Diğer Bölümleri ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestîsi ile Arasındaki İlişki

HD'nin diğer bölümleri; idari basitleştirme, idari işbirliği, hizmetlerin kalitesi ve yakınsama programı ile ilgili olup; aşağıda, sırasıyla, iş kurma ve hizmet sunma serbestîsi ile ilişkileri yönünden ele alınacaktır.

4.1. Hizmetler Direktifi uyarınca İdari Basitleştirme (Bölüm II) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestîsi ile Arasındaki İlişki

İdari basitleştirme (Bölüm II), prosedürlerin basitleştirilmesi ve tek temas noktalarını içerir¹⁷². Bir ön tespit olarak, tıpkı HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma serbestîsi bölümü gibi, bu bölüm de, sınır aşırı unsur aranmaksızın uygulanabilir gözükmektedir¹⁷³.

Prosedürlerin basitleştirilmesi yönünden,¹⁷⁴ iki gereklilik mevcuttur. İlk olarak, üye devletler, bir hizmet faaliyetine erişime ve faaliyetin icrasına uygulanan prosedürleri ve formaliteleri inceleme ve bunlar yeterince basit değilse; bunları basitleştirme yükümlülüğü altındadır¹⁷⁵. İkinci olarak, belirli AB tasarruflarındaki kimi belgeler hariç olmak üzere, üye devletler, bir sunucudan veya alıcıdan bir gerekliliğin karşılandığını kanıtlayan bir sertifika, onay veya her türlü diğer belge sunmasını isterse; eşdeğer amaca hizmet eden veya söz konusu gerekliliğin karşılanmış olduğunu açık biçimde gösteren, başka bir üye devletten alınmış her türlü belgeyi kabul etmelidir. Dahası, üye devletler, diğer AB tasarruflarında öngörülen haller veya böyle bir gerekliliğin KYİAS ile haklı gösterildiği haller dışında, başka bir üye devletin verdiği belgenin orijinalini veya onaylı kopyasını veya onaylı tercümesini isteyemez. Bununla birlikte,

¹⁷² Bkz. HD Dibase (42-53).

¹⁷³ Bkz. Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 826.

¹⁷⁴ HD md. 5.

¹⁷⁵ Chalmers ve diğerlerine göre, buraya dâhil olan formalitelerin neler olduğu, tam olarak açık değildir. Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 825. Hatzopoulos'a göre HD md. 5, hukuki bir normdan ziyade, siyasi bir kendini adama olarak görülmelidir. Hatzopoulos, dn. 51, s. 261.

ilgili üye devlet, resmi dillerinden birinde olmak üzere, ilgili belgenin onaylanmamış tercümesini talep edebilir.

Tek temas noktaları yönünden,¹⁷⁶ üye devletler, tek temas noktaları kuracaktır. Hizmet sunucuları da, bu tek temas noktaları aracılığıyla, uzaktan ve elektronik yollarla, şu prosedürleri ve formaliteleri tamamlayabileceklerdir: hizmet faaliyetlerine erişim için gereken tüm prosedürler ve formaliteler (örneğin yetkili makamlardan izin alınması için gerekli tüm beyanlar, bildirimler veya başvurular) ve hizmet faaliyetlerinin icrası için gereken her türlü izin başvuruları. Tek temas noktaları, esasen, bireysel hizmet sunucunun perspektifinden “tek” olmalıdır¹⁷⁷. Ayrıca, tek temas noktaları, hem hizmet sunuculara hem de alıcılara yönelik örneğin ülkelerinde yerleşik olan sunuculara uygulanan gereklilikler ve yetkili makamların iletişim bilgileri gibi bilgileri açık ve anlaşılır bir dilde ve uzaktan ve elektronik araçlarla kolayca erişilebilir ve güncel şekilde sunmalıdır.

HD'nin idari basitleştirme bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak tek bir tespit yapılabilir. Buna göre, bu bölüm, HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değeri” sayılır;¹⁷⁸ çünkü hem prosedürlerin basitleştirilmesi hem de tek temas noktaları kurma yükümlülüğü, iş kurma ve hizmet sunma serbestisinin gerektirebileceği negatif bütünleşmenin çok daha ötesini getirmekte olup; dahası, sınır aşırı unsura ihtiyaç da göstermiyor gözükmektedir. Nitekim doktrindeki yazarların çoğu da, idari basitleştirmeyi, idari işbirliği ile birlikte, HD'nin esas yeniliği veya yararlılığı olarak görmektedir¹⁷⁹.

¹⁷⁶ HD md. 6-8.

¹⁷⁷ Dashwood et al, dn. 60, s. 618.

¹⁷⁸ Benzer bir tespit için bkz. Maydell, dn. 53, s. 99.

¹⁷⁹ *Craig ve De Búrca*'ya göre, HD, iş kurma ve hizmetlerin serbest dolaşımına yönelik engelleri azaltmak amacıyla belirli bir miktar yararlı idari basitleştirmeyi ve işbirliğini başarıyla tamamlamıştır. *Craig & De Búrca*, dn. 49, s. 815. *Davies*'e göre, iş kurma ve hizmetler bölümleri, doktrin açısından pek çok düşündürücü şey sunuyorsa da; HD'nin gerçek önemi, idari hükümleri olarak başka yerindedir. *Davies*, dn. 52, s. 239. *Edwards ve Lane*'e göre, HD'nin esas yeniliği ve faydası, “düzgün idare” kurallarının kabulünde

Sırada, HD'nin idari işbirliği bölümü bulunmaktadır.

4.2. Hizmetler Direktifi uyarınca İdari İşbirliği (Bölüm VI) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki

İdari işbirliği (Bölüm VI), kısaca, üye devletlerarası karşılıklı yardımlaşmayı ve hem hizmetin hem de sunucusunun gözetimindeki görev dağılımına ilişkin kuralları içerir¹⁸⁰.

Karşılıklı yardım yönünden,¹⁸¹ üye devletler, sunucuların ve sundukları hizmetlerin denetimini sağlamak için birbirlerine karşılıklı yardımda bulunmakla ve birbirleriyle etkili işbirliği için tedbirler almakla yükümlü tutulmuştur. Üye devletler, bu amaç için bir veya daha fazla irtibat noktası belirler. Bu bakımdan, kısaca, yerleşik bulunan üye devlet, hem ülkesinde yerleşik olan sunucular hakkında bilgi sunar hem de talep edildiğinde denetim, teftiş ve soruşturmaları yürütür¹⁸². Dahası, İç Pazar Bilgi Sistemi (IMI), üye devletlerarası bilgi değişimi için kullanılabilir¹⁸³. Toplamda, karşılıklı yardım, diğer üye devletlerdeki hukuki çerçeve ve gözetim yönünden güveni geliştirmeyi amaçlar¹⁸⁴.

Hem hizmetin hem de sunucusunun gözetimindeki görev dağılımı yönünden,¹⁸⁵ kısaca şu kural belirtilebilir¹⁸⁶. Hizmetin sunulduğu üye

yatmaktadır. Edward & Lane, dn. 49, s. 580. *Kaczorowska*'ya göre, HD'nin getirdiği iki yeni çözüm bulunmaktadır: bilgi edinme hakkı ve idari prosedürlerin basitleştirilmesi olmak üzere, hizmet sunanlar ve alanlar ile ilgili olanlar ve üye devletler arasındaki işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayanlar. *Kaczorowska*, dn. 52, s. 721–722. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Chang, Hanf & Pelkmans, dn. 53, s. 108; Hatzopoulos, dn. 51, s. 260, 262.

¹⁸⁰ Bkz. HD Dibase (105-112). Ayrıca bkz. Case C-577/10 (Court of Justice) *European Commission v Kingdom of Belgium* [2012] ECLI:EU:C:2012:814, para 50.

¹⁸¹ HD md. 28-29 ve 32-36.

¹⁸² Bu bakımdan, haklı gösterilemeyen kara listeye alma riski için bkz. Davies, dn. 52, s. 244.

¹⁸³ Bkz. Dashwood et al, dn. 60, s. 615–616.

¹⁸⁴ Barnard, dn. 8, s. 428. Benzer bir görüş için bkz. Woods & Watson, dn. 65, s. 504.

¹⁸⁵ HD md. 30-31. Bu bakımdan, azalan gözetim kalitesi riski için bkz. Davies, dn. 52, s. 244–245.

devlet, HD md. 16 veya 17 gereği gereklilikler vazediyorsa; o devlet, hizmet sunucusunun ülkesindeki faaliyetinin gözetiminden sorumludur ve diğer tüm hâllerde, yerleşik bulunulan üye devlet, ulusal hukukuna uygunluk yönünden hem hizmeti hem de sunucusunu gözetim altında tutar.

HD'nin idari işbirliği bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak tek bir tespit yapılabilir. Buna göre, bu bölüm, HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisine nazaran “katma değeri” sayılır; çünkü hem üye devletler arası karşılıklı yardımlaşma hem de hem hizmetin hem de sunucusunun gözetimindeki görev dağılımı ile ilgili kurallar, iş kurma ve hizmet sunma serbestisinin, belki de dürüst işbirliği ilkesi ile birlikte bile,¹⁸⁷ gerektirebileceğinden¹⁸⁸ daha ileri bir kurallar bütünü getirmektedir¹⁸⁹. Nitekim doktrindeki yazarların çoğu da, idari işbirliğini, idari basitleştirme ile birlikte, HD'nin esas yeniliği veya yararlılığı olarak görmektedir¹⁹⁰.

HD, idari işbirliği ve basitleştirmenin yanı sıra hizmetlerin kalitesi ile ilgili de kurallar getirmiştir.

4.3. Hizmetler Direktifi uyarınca Hizmetlerin Kalitesi (Bölüm V) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki

Hizmetlerin kalitesi (Bölüm V),¹⁹¹ asıl olarak, ulus ötesi hizmet pazarında şeffaflık yaratmak ve güven arttırmak amacıyla açık ve vakitli

¹⁸⁶ Bu yönden, köken devlet düzenler mantığı, ulusal makamların artık diğer üye devletlerdeki tüketicilerin çıkarlarını da korumasını gerektirir. Chalmers, Davies & Monti, dn. 65, s. 828.

¹⁸⁷ ABA md. 4(3).

¹⁸⁸ Örnek olarak bkz. Case C-496/01 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v French Republic* [2004] ECR I-2351, para 74. Ayrıca bkz. Hatzopoulos, dn. 53, s. 234–236.

¹⁸⁹ Buna yönelik bir sinyal olarak okunabilecek bir tespit için bkz. *European Commission v Kingdom of Belgium*, dn. 181, para 50.

¹⁹⁰ Bkz. dn. 179.

¹⁹¹ Bkz. HD Dibase (97).

bilgi sunma gerekliliğine adanmıştır¹⁹². Bu bölüm, altıya ayrılarak incelenebilir.

İlk olarak, sunucular ve hizmetleri hakkındaki bilgiler yönünden,¹⁹³ üye devletler, hizmet sunucularının adları, hukuki statüleri ve şekilleri, adresleri vb. gibi bilgileri açık ve muğlâk olmayan biçimde ve bir sözleşmenin akdedilmesinden veya yazılı sözleşmenin olmadığı durumlarda hizmetin sunulmasından makul bir süre önce erişilebilir kılmasını veya iletmesini temin etmelidir.

İkinci olarak, mesleki sorumluluk sigortası ve teminatlar yönünden,¹⁹⁴ üye devletler, alıcının veya bir üçüncü kişinin sağlığı veya güvenliği veya alıcının mali güvenliği bakımından doğrudan ve belirli bir risk teşkil eden hizmetler yönünden; kimi vasıflandırmalara tâbi olsa da; sunucuların, riskin nitelik ve kapsamına uygun mesleki sorumluluk sigortası yaptırmasını veya eşdeğer ya da amacı bakımından temelde benzer bir teminat veya benzer ayarlama göstermesini temin edebilir.

Üçüncü olarak, düzenlenmiş mesleklerin ticari iletileri yönünden,¹⁹⁵ üye devletler, düzenlenmiş mesleklerin ticari iletileri üstündeki tüm mutlak yasakları kaldırmalıdır. Bununla birlikte, bu iletiler, başta mesleğin bağımsızlığı, onuru ve bütünlüğünün yanı sıra gizliliğine ilişkin olanlar olmak üzere, AB hukukuna uygun olarak, meslek kurallarına uymalıdır. Bununla beraber, ticari iletilere ilişkin meslek kuralları da, ayrımcı olmamalı; KYIAS ile haklı gösterilebilir ve orantılı olmalıdır.

Dördüncü olarak, multidisipliner faaliyetler yönünden,¹⁹⁶ ilke olarak, üye devletler, sunucuların belirli bir spesifik faaliyetin münhasıran icra edilmesini zorlayan veya farklı faaliyetlerin birlikte ya da ortaklaşa icra edilmesini kısıtlayan gerekliliklere tabi tutulmamasını temin

¹⁹² Barnard, dn. 8, s. 426.

¹⁹³ HD md. 22.

¹⁹⁴ HD md. 23. Bkz. HD Dibase (98 ve 99).

¹⁹⁵ HD md. 24. Bkz. HD Dibase (100). Ayrıca bkz. *Société fiduciaire nationale d'expertise comptable*, dn. 59, paras 23–45, 46. ABAD, HD md. 24(1)'in kapsamı yönünden geniş yaklaşım takınıyor gözükmektedir. Woods & Watson, dn. 65, s. 504.

¹⁹⁶ HD md. 25. Bkz. HD Dibase (101).

etmelidir. Bununla birlikte, düzenlenmiş meslekler; her mesleğin spesifik niteliğine göre değişebilen mesleki etik ve davranış kuralları ile uyumu güvence altına almak için haklı gösterildikçe ve bu mesleklerin bağımsızlığını ve tarafsızlığını temin etmek için gerekli oldukça ve sertifikasyon, akreditasyon, teknik gözetim, test veya deneme hizmetleri; bunların bağımsızlığını ve tarafsızlığını temin etmek için haklı gösterildikçe bu tür gerekliliklere tabi tutulabilir. Bir önceki cümledeki iki grup bakımından, multidisipliner faaliyetler serbest bırakıldıysa; bu kez de, üye devletler, aşağıdakileri temin etmelidir:

- a) Belirli faaliyetler arasındaki çıkar çatışmaları ve uyumsuzluklar önlenir;
- b) Belirli faaliyetlerin gerektirdiği bağımsızlık ve tarafsızlık, güvence altına alınır;
- c) Farklı faaliyetlere ilişkin mesleki etik ve davranış kuralları, özellikle mesleki gizlilik konuları bakımından, birbirleriyle uyumlu olur.

Buna ek olarak, multidisipliner faaliyetler, karşılıklı değerlendirme sürecine tâbi tutulmuştur.¹⁹⁷

Beşinci olarak, hizmetlerin kalitesi politikası yönünden,¹⁹⁸ en genel deyişle, üye devletler, hizmet sunum kalitesini temin etmek amacıyla, sunucuların gönüllülük temelinde harekete geçmesini teşvik etmek için tamamlayıcı tedbirler almalıdır.

Altıncı olarak, uyuşmazlıkların çözümü yönünden,¹⁹⁹ genel olarak, üye devletler, hizmet sunucusu ile alıcısı arasındaki uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırmak için genel tedbirler almalıdır.

HD'nin hizmetlerin kalitesi bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak tek bir tespit yapılabilir. Buna göre, bu bölüm, HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisine nazaran

¹⁹⁷ HD md. 39. Bkz. “Hizmetler Direktifi uyarınca Yakınsama Programı (Bölüm VII) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki”, s. 25.

¹⁹⁸ HD md. 26.

¹⁹⁹ HD md. 27.

“katma değeri” sayılır; çünkü düzenlediği tüm konular, iş kurma ve hizmet sunma serbestisinin gerektirebileceğinden daha detaylı bir kurallar silsilesi getirmektedir.

HD, son olarak, bir yakınsama programı öngörmektedir.

4.4. Hizmetler Direktifi uyarınca Yakınsama Programı (Bölüm VII) ve İş Kurma ve Hizmet Sunma Serbestisi ile Arasındaki İlişki

Yakınsama programı (Bölüm VII), diğerlerinin yanında, AB düzeyindeki davranış kurallarını ve karşılıklı değerlendirme sürecini içerir.

AB düzeyindeki davranış kuralları yönünden,²⁰⁰ bir sunucunun başka bir üye devlette hizmet sunmasını veya iş kurmasını kolaylaştırmak amacıyla özellikle meslek kuruluşları, örgütleri ve birlikleri tarafından AB düzeyinde davranış kurallarının oluşturulmasını teşvik edilecektir²⁰¹.

Karşılıklı değerlendirme süreci yönünden,²⁰² buraya kadar belirtildiği üzere, izin mekanizmaları,²⁰³ şüpheli gereklilikler²⁰⁴ ve multidisipliner faaliyetler,²⁰⁵ bu sürece tâbidir. Bu süreç, aşağıdakileri içerir:

- i. Üye Devletler, en geç 28 Aralık 2009 tarihine kadar, bu hususlarla ilgili olarak Komisyona bir rapor sunar.
- ii. Komisyon, bu raporları diğer üye devletlere gönderir.
- iii. Üye devletler, raporları almalarından itibaren altı ay içinde her bir rapor hakkındaki gözlemlerini bildirir.

²⁰⁰ HD md. 37. Bkz. HD Dibase (113-115). Ayrıca bkz. European Commission, *The Role of European Codes of Conduct* (2007).

²⁰¹ Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Panagiotis Delimatsis, “The EU Services Directive and the mandate for the creation of professional codes of conduct”, Ioannis Lianos & Okeoghene Odudu, eds, *Regulating Trade in Services in the EU and the WTO: Trust, Distrust and Economic Integration*, Cambridge University Press, New York, 2012, s. 317–346.

²⁰² HD md. 39.

²⁰³ HD md. 9(2)

²⁰⁴ HD md. 15(5).

²⁰⁵ HD md. 25(3).

- iv. Komisyon, aynı altı ay içinde bu raporlar hakkında alakadar taraflara danışır.
- v. Komisyon, raporları ve üye devletlerin gözlemlerini kendisine yardımcı olan Komiteye²⁰⁶ sunar ve bu Komite, kendi gözlemlerini belirtebilir.
- vi. Komisyon, en geç 28 Aralık 2010 tarihine kadar, gerektiğinde ilave girişimler için tekliflerle birlikte, Avrupa Parlamentosuna ve Konseye özet bir rapor sunar.

HD'nin yakınsama programı bölümü ile iş kurma ve hizmet sunma serbestisi arasındaki ilişki ile ilgili olarak, tek bir tespit yapılabilir. Buna göre, bu bölüm, HD'nin iş kurma ve hizmet sunma serbestisine nazaran "katma değeri" sayılır; çünkü hem davranış kurallarının oluşturulmasının teşviki hem de karşılıklı değerlendirme süreci, iş kurma ve hizmet sunma serbestisinin gerektirebileceğinden daha detaylı düzenlemeler içermektedir.

Böylelikle, buraya kadar, HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi arasındaki ilişki, HD'nin bölümleri takip edilerek tek tek incelenmiştir. Bu da, kimi sonuçlara varmayı mümkün kılmaktadır.

²⁰⁶ HD md. 40(1).

Sonuç

Bu çalışma, HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestîsi arasındaki ilişkiyi, bir yandan, hangisinin ne zaman uygulanabilir olduğu; diğer yandan birinin diğerine nispetle ne tür katma değerler içerdiği yönleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmanın işaret ettiği üzere, HD'nin ve iş kurma ve hizmet sunumu serbestîsinin hem uygulama alanları hem de öngördükleri hukuki rejimler birbirinden farklılıklar taşımaktadır. Bu bakımdan, Şekil 5 ile de görülebileceği üzere, bu alandaki herhangi bir somut olay, şöyle bir yaklaşım ile ele alınabilir:

- Somut olay, HD'nin kapsamı içinde kalıyor mu?
 - Cevap hayır ise; iş kurma ve hizmet sunumu serbestîsi (ABİHA md. 49 veya 56) uygulanabilir olabilir²⁰⁷.
 - Cevap evet ise; bu olay, iş kurma serbestîsi ile mi; hizmet sunumu serbestîsi ile mi; yoksa HD'nin diğer bölümleri ile mi ilgilidir?
 - HD'nin diğer bölümleri ile ilgili ise; bu bölümlerdeki kurallar uygulanır.
 - HD'nin hizmet sunanlar için iş kurma hakkı bölümü içinde kalıyorsa; izin sistemi, yasaklanan gereklilikler veya şüpheli gereklilikler (HD md. 9, 14, 15) ile mi ilgilidir?
 - Bunlardan herhangi biri değil; ama başka bir “ulusal önlem” ise; iş kurma serbestîsi (ABİHA md. 49) uygulanabilir olabilir²⁰⁸.
 - Bunlardan herhangi biri ise; HD'nin ilgili kuralları uygulanır.
 - HD'nin hizmetlerin serbest dolaşımı bölümü içinde kalıyorsa; hizmet sunumu ile mi; yoksa hizmet alıcılarının hakları ile mi ilgilidir?

²⁰⁷ Bu ihtimale ilişkin bir örnek için bkz. *Ottica New Line*, dn. 74, paras 22–23.

²⁰⁸ Bu ihtimale ilişkin bir öngörü için bkz. *Barnard*, dn. 53, s. 358; *Barnard*, dn. 8, s. 363.

- Bunlardan herhangi biri değil; ama başka bir “ulusal önlem” ise; hizmet sunumu serbestisi (ABIHA md. 56) uygulanabilir olabilir.
- Hizmet alıcılarının hakları ile ilgili ise; HD’nin ilgili kuralları uygulanır.
- Hizmet sunumu ile ilgili ise; buradaki faaliyet veya konu, HD md. 17’nin kapsamı içinde kalıyor mu?
 - Cevap evet ise; hizmet sunumu serbestisi (ABIHA md. 56) uygulanabilir olabilir²⁰⁹.
 - Cevap hayır ise; HD’nin ilgili kuralları uygulanır.

HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi arasındaki ilişki, önemine binaen epey yargılama konusu yapılacak gözükmektedir. Bunun nedeni, bir yandan HD’nin, diğer yandan iş kurma ve hizmet sunumu serbestisinin öngördükleri hukuki rejim açısından başka başka sonuçlar yaratabilecek oluşudur. Bu yüzden, HD ile iş kurma ve hizmet sunumu serbestisinin uygulama alanını netleştirmek, en az bu ikisinin birbirine nazaran katma değerini belirlemek kadar, mühim olacaktır²¹⁰. Nitekim ABAD, HD’ye ve dolayısıyla HD’nin iş kurma ve hizmet sunumu serbestisi ile ilişkisine yönelik ilk kararlarını vermeye başlamıştır²¹¹.

²⁰⁹ Bu ihtimale ilişkin bir örnek için bkz. *OSA*, dn. 66, paras 64–66, 67–79.

²¹⁰ Dahası, *Chalmers* ve diğerlerinin hatırlattığı gibi, pek çok dava, belirli bir hizmet faaliyetine engel olan uzun bir önlem listesi içerecek olup; muhtemelen, bunlardan bir kısmı, HD’nin kapsamı içinde bir kısmı da dışında kalacaktır. Bu nedenle de, bizi bekleyen, HD’nin ve temel serbestilerin (ABIHA md. 49 ve 56) birbirlerinin yanı sıra kullanılacağı bir içtihat hukuku topluluğu olacaktır. Hatta bu da, her ikisinin birbiri üstünde yorumsal etki sarf etme ihtimalini arttırmaktadır. *Chalmers, Davies & Monti*, dn. 65, s. 825. *Ibid.*

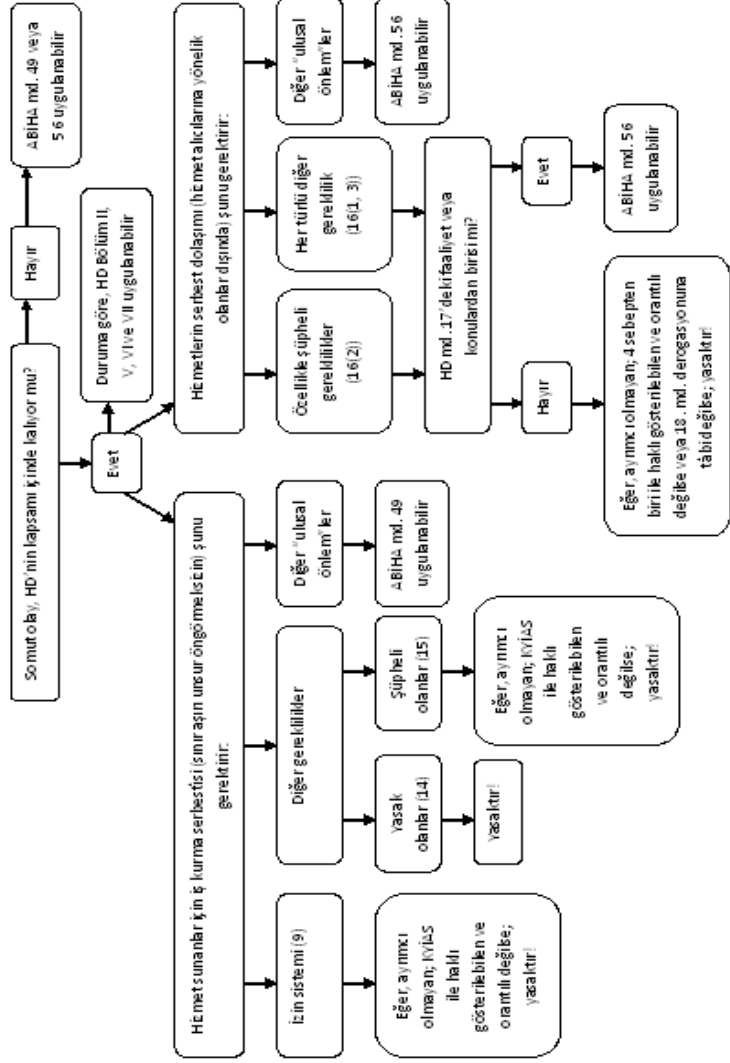
²¹¹ HD’nin kapsamı (md. 2) ile ilgili ön karar başvuruları için bkz. *Femarbel*, dn. 14, para 53; *Ottica New Line*, dn. 74, paras 17–22; *Eric Libert and Others v Gouvernement flamand (C-197/11) and All Projects & Developments NV and Others v Vlaamse Regering (C-203/11)*, dn. 78, paras 103–107. HD ile ilgili olup, HD md. 17 uyarınca HD md. 16’nin uygulanabilir bulunmadığı bir ön karar başvurusu için bkz. *OSA*, dn. 66, paras 64–66. HD md. 24 ile ilgili bir ön karar başvurusu için bkz. *Société fiduciaire nationale d’expertise comptable*, dn. 59. HD’nin *ratione temporis* (zaman bakımından kapsam) yönünden uygulanabilir bulunmadığı uyumsuzluklar için bkz. *Criminal proceedings against Edgard Jan De Clercq and Others*, dn. 105, paras 49–50; *Duomo*

Bununla birlikte, bu kararlar, bu ilişkiyi bütünüyle göstermek açısından henüz yetersizdir. Bu da, konuyla ilgili yeni yargılamalar olacağına dönük güçlü bir işarettir²¹².

Gpa Srl (C-357/10), Gestione Servizi Pubblici Srl (C-358/10) and Irtel Srl (C-359/10) v Comune di Baranzate (C-357/10 and C-358/10) and Comune di Venegono Inferiore (C-359/10), dn. 52, paras 18–20. HD ile de ilgili olup, kabul edilebilir bulunmayan bir ön karar başvurusu için bkz. Case C-600/13 (Court of Justice) *Intelcom Service Ltd v Vincenzo Mario Marvulli* [2014] ECLI:EU:C:2014:609. HD ile ilgili bir soru yöneltilmişse de; bu sorunun yanıtının gerekli bulunmadığı bir ön karar başvurusu için bkz. Case C-270/13 (Court of Justice) *Iraklis Haralambidis v Calogero Casilli* [2014] ECLI:EU:C:2014:2185, paras 24, 63–64. HD'nin dolaylı olarak konu edildiği ihlal davaları için bkz. *Commission v Portugal*, dn. 60; Case C-564/07 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Republic of Austria* [2009] ECR I-100, para 40; *Commission of the European Communities v Grand Duchy of Luxemburg*, dn. 127, para 23.

²¹² Konuyla ilgili olarak benzer çıkarımlar için bkz. Barnard, dn. 53, s. 324–325; Hatzopoulos, dn. 16, s. 463; Chang, Hanf & Pelkmans, dn. 53, s. 109.

Şekil 5: Hizmetler Direktifi ile İş Kurma ve Hizmet Sunumu Serbestisinin İlişkisi²¹³

²¹³ Barnard, dn. 8, s. 423. temel alınarak hazırlanmıştır ve yazarca geliştirilmiştir.

Kaynakça

Kitaplar

- Barnard, Catherine. *The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms*, 4th ed, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- Chalmers, Damian, Gareth Davies & Giorgio Monti. *European Union Law*, 2d ed, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Craig, Paul & Grainne De Búrca. *EU Law: Text, Cases, and Materials*, 5th ed, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Dashwood, Alan et al. *Wyatt and Dashwood's European Union Law*, 6th ed, Hart Publishing, Oxford, 2011.
- Edward, David & Robert Lane. *Edward and Lane on European Union Law*, Student ed, Edward Elgar, Cheltenham, 2013.
- Göçmen, İlke. *Avrupa Birliği'nde İç Pazardaki Serbest Dolaşım ve Birlik Vatandaşlığının Etkileşimi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
- Hatzopoulos, Vassilis. *Regulating Services in the European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Kaczorowska, Alina. *European Union Law*, 3d ed, Routledge, London, 2013.
- Kapteyn, P J G et al. *The Law of the European Union and the European Communities*, Kluwer Law International, Alphen Aan Den Rijn, 2008.
- Stelkens, Ulrich, Wolfgang Weiß & Michael Mirschberger, eds. *The Implementation of the EU Services Directive - Transposition, Problems and Strategies*, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2012.
- Wiberg, Maria. *The EU Services Directive: Law or Simply Policy?*, T.M.C. Asser Press, New York, 2014.
- Woods, Lorna & Philippa Watson. *Steiner & Woods EU Law*, 12th ed, Oxford University Press, Oxford, 2014.

Makaleler & Kitap Bölümleri

- Barnard, Catherine. “Unravelling the Services Directive”, *Common Market Law Review*, Cilt: 45, Sayı: 2, 2008.
- Chang, Michele, Dominik Hanf & Jacques Pelkmans. “The Services Directive: Trojan Horse or White Knight?”, *Journal of European Integration*, Cilt: 32, Sayı: 1, 2010.
- Davies, Gareth. “The Services Directive: Extending the Country of Origin Principle and Reforming Public Administration”, *European Law Review*, Cilt: 32, Sayı: 2, 2007.
- Delimatsis, Panagiotis. “The EU Services Directive and the mandate for the creation of professional codes of conduct”, Ioannis Lianos & Okeoghene Odudu, eds, *Regulating Trade in Services in the EU and the WTO: Trust, Distrust and Economic Integration*, Cambridge University Press, New York, 2012.
- Enchelmaier, Stefan. “Always at Your Service (Within Limits): The ECJ’s Case Law on Article 56 TFEU (2006–11)”, *European Law Review*, Cilt: 36, Sayı: 5, 2011.
- Göçmen, İlke. “İç Pazar”, Belgin Akçay & İlke Göçmen, eds, *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, 2d ed, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Gronden, Johan van de & Henri de Waele. “All’s Well That Bends Well? The Constitutional Dimension to the Services Directive”, *European Constitutional Law Review*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2010.
- Hatje, Armin. “Services Directive - A Legal Analysis”, Fritz Breuss, Gerhard Fink & Stefan Griller, eds, *Services*

Liberalisation in the Internal Market, Springer, Vienna, 2008.

Hatzopoulos, Vasilis. “Assessing the Services Directive (2006/123/EC)”, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Cilt: 10, 2007.

Hatzopoulos, Vasilis & Thien Uyen Do. “The Case Law of the ECJ concerning the Free Provision of Services: 2000-2005”, *Common Market Law Review*, Cilt: 43, Sayı: 4, 2006.

Hatzopoulos, Vassilis. “Recent Developments of the Case Law of the ECJ in the Field of Services”, *Common Market Law Review*, Cilt: 37, Sayı: 1, 2000.

Hatzopoulos, Vassilis. “The Court’s Approach to Services (2006-2012): From Case Law to Case Load?”, *Common Market Law Review*, Cilt: 50, Sayı: 2, 2013.

Jarass, Hans D. “A Unified Approach to the Fundamental Freedoms”, Mads Andenas & Wulf-Henning Roth, eds, *Services and Free Movement in EU Law*, Oxford University Press, United States of America, 2004.

Maydell, Niklas. “The Services Directive and Existing Community Law”, Fritz Breuss, Gerhard Fink & Stefan Griller, eds, *Services Liberalisation in the Internal Market*, Springer, Vienna, 2008.

Diğer Çalışmalar

Barnard, Catherine. *Employment Rights, Free Movement under the EC Treaty and the Services Directive* (2008).

Davies, Gareth. *Services, Citizenship and the Country of Origin Principle* (2007).

European Commission. *Handbook on Implementation of the Services Directive* (2007).

- European Commission. *The Role of European Codes of Conduct* (2007).
- Schlachter, Monika & Phillip Fischinger. *From Bolkenstein to the Services Directive - and Further* (2009).
- Weatherill, Stephen. *Promoting the Consumer Interest in an Integrated Services Market* (2007).
- Witte, Bruno de. *Setting the Scene: How did Services get to Bolkestein and Why?* (2007).
- Mahkeme Kararları
- Case 44/72 (Court of Justice) *Pieter Marsman v M. Roskamp* [1972] ECR 1243.
- Case 2/74 (Court of Justice) *Jean Reyners v Belgian State* [1974] ECR 631.
- Case 33/74 (Court of Justice) *Johannes Henricus Maria van Binsbergen v Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid* [1974] ECR 1299.
- Case 36/74 (Court of Justice) *B.N.O. Walrave and L.J.N. Koch v Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie and Federación Española Ciclismo* [1974] ECR 1405.
- Case 59/82 (Court of Justice) *Schutzverband gegen Unwesen in der Wirtschaft v Weinvertriebs-GmbH* [1983] ECR 1217.
- Joined cases 286/82 and 26/83 (Court of Justice) *Graziana Luisi and Giuseppe Carbone v Ministero del Tesoro* [1984] ECR 377.
- Case 205/84 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany* [1986] ECR 3755.
- Case C-113/89. (Court of Justice) *Rush Portuguesa Ld^e v Office national d'immigration* [1990] ECR I-1417.

- Joined Cases C-54/88, C-91/88 and C-14/89 (Court of Justice) *Criminal proceedings against Eleonora Nino and others* [1990] ECR I-3537.
- Case C-288/89 (Court of Justice) *Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda and others v Commissariaat voor de Media* [1991] ECR I-4007.
- Case C-340/89 (Court of Justice) *Vlassopoulou v Ministerium fuer Justiz, Bundes- und Europaangelegenheiten Baden-Wuerttemberg* [1991] ECR I-2357.
- Case C-55/94 (Court of Justice) *Reinhard Gebhard v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* [1995] ECR I-4165.
- Case C-237/94 (Court of Justice) *John O'Flynn v Adjudication Officer* [1996] ECR I-2617.
- Case C-97/98 (Court of Justice) *Peter Jägerskiöld v Torolf Gustafsson* [1999] ECR I-7319.
- Case C-224/97 (Court of Justice) *Erich Ciola v Land Vorarlberg* [1999] ECR I-2517.
- Case C-255/97 (Court of Justice) *Pfeiffer Großhandel GmbH v Löwa Warenhandel GmbH* [1999] ECR I-2835.
- Case C-423/98 (Court of Justice) *Alfredo Albore* [2000] ECR I-5965.
- Case C-3/99 (Court of Justice) *Cidrerie Ruwet SA v Cidre Stassen SA and HP Bulmer Ltd* [2000] ECR I-8749.
- Case C-281/98 (Court of Justice) *Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA* [2000] ECR I-4139.
- Case C-443/98 (Court of Justice) *Unilever Italia SpA v Central Food SpA* [2000] ECR I-7535.
- Case C-309/99 (Court of Justice) *J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh and Price Waterhouse Belastingadviseurs BV v Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten* [2002] ECR I-1577.

- Case C-6/01 (Court of Justice) *Associação Nacional de Operadores de Máquinas Recreativas (Anomar) and Others v Estado português* [2003] ECR I-8621.
- Case C-445/03 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Grand Duchy of Luxemburg* [2004] ECR I-10191.
- Joined cases C-397/01 to C-403/01 (Court of Justice) *Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01) and Matthias Döbele (C-403/01) v Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV* [2004] ECR I-8835.
- Case C-496/01 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v French Republic* [2004] ECR I-2351.
- Case C-512/03 (Court of Justice) *J. E. J. Blanckaert v Inspecteur van de Belastingdienst / Particulieren / Ondernemingen buitenland te Heerlen* [2005] ECR I-7685.
- Case C-464/02 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark* [2005] ECR I-7929.
- Case C-451/03 (Court of Justice) *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti Srl v Giuseppe Calafiori* [2006] ECR I-2941.
- Case C-346/04 (Court of Justice) *Robert Hans Conijn v Finanzamt Hamburg-Nord* [2006] ECR I-6137.
- Case C-290/04 (Court of Justice) *FKP Scorpio Konzertproduktionen GmbH v Finanzamt Hamburg-Eimsbüttel* [2006] ECR I-9461.
- Case C-507/03 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Ireland* [2007] ECR I-9777.

- Joined Cases C-463/04 and C-464/04 (Court of Justice) *Federconsumatori, Adiconsum, ADOC, Ercole Pietro Zucca (C-463/04) and Associazione Azionariato Diffuso dell'AEM SpA, Filippo Cuccia, Giacomo Fragapane, Pietro Angelo Puggioni, Annamaria Sanchirico, Sandro Sartorio (C-464/04) v Comune di Milano* [2007] ECR I-10419.
- Case C-231/05 (Court of Justice) *Oy AA* [2007] ECR I-6373.
- Case C-438/05 (Court of Justice) *International Transport Workers' Federation and Finnish Seamen's Union v Viking Line ABP and OÜ Viking Line Eesti* [2007] ECR I-10779.
- Case C-347/06 (Court of Justice) *ASM Brescia SpA v Comune di Rodengo Saiano* [2008] ECR I-5641.
- Case C-319/06 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Grand Duchy of Luxemburg* [2008] ECR I-4323.
- Case C-110/05 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Italian Republic* [2009] ECR I-519.
- Case C-219/08 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium* [2009] ECR I-9213.
- Case C-564/07 (Court of Justice) *Commission of the European Communities v Republic of Austria* [2009] ECR I-100.
- Case C-384/08 (Court of Justice) *Attanasio Group Srl v Comune di Carbognano* [2010] ECR I-2055.
- Case C-458/08 (Court of Justice) *European Commission v Portuguese Republic* [2010] ECR I-11599.

- Case C-268/99 (Court of Justice) *Aldona Malgorzata Jany and Others v Staatssecretaris van Justitie* [2011] ECR I-8615.
- Case C-119/09 (Court of Justice) *Société fiduciaire nationale d'expertise comptable v Ministre du Budget, des Comptes publics et de la Fonction publique* [2011] ECR I-2551.
- Case C-470/11 (Court of Justice) *SIA Garkalns v Rīgas dome* [2012] ECLI:EU:C:2012:505.
- Case C-577/10 (Court of Justice) *European Commission v Kingdom of Belgium* [2012] ECLI:EU:C:2012:814.
- Joined cases C-357/10 to C-359/10 (Court of Justice) *Duomo Gpa Srl (C-357/10), Gestione Servizi Pubblici Srl (C-358/10) and Irtel Srl (C-359/10) v Comune di Baranzate (C-357/10 and C-358/10) and Comune di Venegono Inferiore (C-359/10)* [2012].
- Joined cases C-197/11 and C-203/11 (Court of Justice) *Eric Libert and Others v Gouvernement flamand (C-197/11) and All Projects & Developments NV and Others v Vlaamse Regering (C-203/11)* [2013].
- Case C-57/12 (Court of Justice) *Fédération des maisons de repos privées de Belgique (Femarbel) ASBL v Commission communautaire commune de Bruxelles-Capitale* [2013].
- Case C-539/11 (Court of Justice) *Ottica New Line di Accardi Vincenzo v Comune di Campobello di Mazara* [2013].
- Joined cases C-162/12 and C-163/12 (Court of Justice) *Airport Shuttle Express scarl and Giovanni Panarisi (C-162/12) and Società Cooperativa Autonoleggio Piccola arl and Gianpaolo Vivani (C-163/12) v Comune di Grottaferrata* [2014] ECLI:EU:C:2014:74.

- Case C-351/12 (Court of Justice) *OSA - Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním o.s. v Léčebné lázně Mariánské Lázně a.s.* [2014].
- Case C-600/13 (Court of Justice) *Intelcom Service Ltd v Vincenzo Mario Marvulli* [2014] ECLI:EU:C:2014:609.
- Case C-270/13 (Court of Justice) *Iraklis Haralambidis v Calogero Casilli* [2014] ECLI:EU:C:2014:2185.
- Case C-525/12 (Court of Justice) *European Commission v Federal Republic of Germany* [2014] ECLI:EU:C:2014:2202.
- Case C-315/13 (Court of Justice) *Criminal proceedings against Edgard Jan De Clercq and Others* [2014] ECLI:EU:C:2014:2408.